

Khâlisiyya SUFISM JOURNAL

Volume 1, Issue 2, Kasım 2020, pp 486-520
halisiyye.com/ksjournal

NEFS-İ MUTMAINNE THE HEARTH HAS REACHED PEACE

Ömer Necâti

Öz

Tasavvufun ana gayesi, nefs-i nâtikanın mutmain olup huzura kavuşmasını sağlamak, Allahü Teâlâ'ya karşı olan kulluk vazîfelerini, severek ve ihlâs ile yerine getirmesi için gerekli halleri ona yaşatmaktan ibârettir. Mutmain olan nefs, Allahu Teâlâ'nın râzı olduğu güzel ahlâk ile sıfatlanmıştır. Mutmain olan nefs, mânâ yönünden, Rasûlullah'ın (a.s.) huzuruna ulaşmış, varlığı Rasûlullah'ın (a.s.) varlığında yok olmuş ve Rasûlullah'ın (a.s.) sevgisiyle dolmuştur. O, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkını bilip uygulamaktan büyük bir haz duymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nefs, Muhabbet, Rasûlullah (a.s.)

Abstract

The main purpose of Sufism is to ensure that the hearth to have peace, to make him live the necessary conditions to fulfill his duty of servitude against Allah with love and sincerity. The Hearth, who has reached peace, is attributed to the good morality that Allah Almighty approves of. In terms of meaning, the hearth, reached the before of the Prophet (pbuh), his presence disappeared in the presence of the Prophet (pbuh) and was filled with the love of the Prophet (pbuh). He takes great pleasure in knowing and applying the morality of the Prophet (pbuh).

Key Words: : Hearth, Love, Prophet (pbuh).

1. GİRİŞ

Allahu Teâlâ'nın kuluna en büyük ihsânı, onu yaratıp kendine muhâtab kılmasıdır. En yüce makam kulluktur. Rasûlullah (a.s.) kul peygamber olmayı istemiştir. Kul olan, o'nunla (c.c.) muhâtab olur, o'na (c.c.) yakın olur, o'nu (c.c.) bilir, o'nun (c.c.) mârifetini elde eder. *Ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım* (Zâriyât, 51/56) ayet-i celîlesinde geçen, *liya'budûn* terkîb-i ilâhîsini müfessirler, *liya'rifûn*, *beni bilip tanısınlar* şeklinde de tefsîr etmişlerdir. O'nu (c.c.) bilmek kul olmakla mümkündür. O (c.c.), insanı yaratmasa idi, insan yoklukta kalacaktı. Yokluktan varlık sahnesine çıkmak, insan için en büyük lûtûftur.

Elest meclîsinde, Allahu Teâlâ'nın hitâbına muhâtab olan ve O'nun (c.c.) tecellîsi ile şereflenen *insânî ruh*, bu bedene âşık edilmiş, bedenle yakınlaşmış, *nefs-i nâtika* adını almıştır. *Nefs-i nâtika*, bedenle yakın olunca, bedenın aşağılık sıfatları ile sıfatlanmıştır. Bu hâli ile ona kötülüğü çok emreden anlamında *nefs-i emmâre* denmiştir. *Nefs-i emmâre*, Kur'ân-ı Kerim'de emredilen ilâhî hükümlere uymamakta, kimseye muhtaç olmak istememekte, emir altına girmeyi kabul etmemektedir. Kendini yaratan Rabbine karşı takındığı bu tavır ve sâhip olduğu bu kötü ahlâkın, onu ebedî felâkete sürüklediğinin farkında bile değildir. Onun uyanıp kendine gelmesi, Rabbine karşı edeb sâhibi olması için terbiye olup, *itminân makâmına* ulaşması gerekmektedir. *Emmâre sıfatlarından* kurtularak, seyr u sülûk yapan ve mutmain olan *nefs-i nâtika*, kötü ahlâkını üzerinden sıyırıp atmış, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanmıştır. Mânâ ciheti ile Rasûlullah'ın (a.s.) huzûruna ulaşp, muhabbet-i Rasûlullah'a (a.s.) gark olmuştur. Bu hâli ile kendi mecâzî varlığı, Rasûlullah'ın (a.s.) varlığında fânî olmuştur.

İnsanı Zât-ı İlâhî'nin sevgisine kavuşturan yol tasavvufur. Tasavvuf yoluna giren sâlikin (yolcunun) başlıca üç vazîfesi, îtikâdını düzeltmek, ibâdetlerini düzgün bir şekilde yerine getirmek, bağlı olduğu yolun büyüklerinden alınan zikir vazîfesini sık sık tekrarlayıp, kalbini Allahu Teâlâ'nın zikri ile süslemektir. Tasavvuf, îtidâl yoludur. Sâlikin her işinde aşırılıklardan kaçınıp mûtedil olması, ifrâd ve tefrîdden kaçınması arzu edilir. Hallerin orta derecede olanı her işte güzel olduğu gibi tasavvuf ilminde de, mûtedil olmak edebın şartlarındandır.

Allahu Teâlâ'nın sıfatlarının ve fiillerinin mârifet denizinin etrâfında, ancak peygamberler, kâmil velîler, rasîh âlimler gezebilir. Bu ilim için, kâmil velîlerin peşinden gitmek onlara rabt-ı kalb etmek lâzımdır. Kâmillerin cenneti, Hak yakınlığıdır. O'ndan (c.c.) uzak kalmak, sevgili kullara ateştir.

Kalbin, o'ndan (c.c.) başkasını sevmesi, kalbi karartır. Sünnete uymak, nefsin âdetlerini ve onu karartan isteklerini yok eder. Zât-ı İlâhî tecellî ederse, itminân-ı nefis hâsil olur. O'nun (c.c.) rızâsına kavuşmak müyesser olur. O'nun (c.c.) Zâtı, her düşüncenin ötesindedir. Verâların verâsıdır. Hiçbir şey o'na (c.c.) benzemez, o (c.c.) hiçbir şeye müşâbih değildir, tahayyül edilebilen her şeyden münezzehtir. Her şeyi kaplayıp kuşatan, o'nun (c.c.) ilmidir.

Yakînî bir îman için, delillerle isbât yoluna gitmektense, nefis-i nâtıkayı temizlemek gereklidir. *Nefsini temizleyen kurtuldu* (Şems, 91/9) âyet-i celîlesi buna işâret buyurmaktadır. Seyr u sülûktan maksad, *insânî rûhu*, saflaştırmak, *nefs-i nâtıkayı* temizlemek, ondaki mânevî hastalıkları gidermektir. *Emmâre* olan *nefs-i nâtika*, îmânın tersini istemekte, bu isteğinde, isrâr ve inâd etmektedir. Bu sebepten, îmânın hakikatının ortaya çıkması için nefis-i nâtıkânın temizlenmesi ve itminâna kavuşması şarttır.

Tasavvuf yoluna girip Hakk'ın rızâsına ulaşmak isteyeneye *sâlik* yâni sülûk eden denilir. Sülûk etmek, Rasûlullahın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanmak için kalb âleminde yolculuk yapmak demektir.

2. TASAVVUF NEDİR?

2.1. Ahlâk-ı Hamîde

Tasavvuf, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanıp kötü huy ve alışkanlıklardan uzaklaşmanın yoludur. Rasûlullah'ın (a.s.) güzel ahlâkla ilgili pek çok hadîs-i şerîfi vardır. Rasûlullah (a.s.), *beni rabbim en güzel şekilde terbiye etti* buyurmuştur. Tasavvuf ilmi, ahlâk ilmi olarak da isimlendirilir. Güzel ahlâkın ölçüsü, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkıdır. Çünkü, âyet-i celîlede *gerçekten sen büyük bir ahlâk üzeresin* (Kalem, 68/4) buyurulmuştur. Bu konuda öncelikle cevap aranması gereken sorular şunlardır:

- 1- Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı nedir?
- 2- Kur'an-ı Kerîm ve sünnet-i nebevîyede, bu ahlâk ile ahlâklanmanın yolları nasıl izah buyurulmuştur?

Aişe (r.anhâ.), sorulan bir soru üzerine, *Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı Kur'an idi* diye cevâb vermiştir. Kur'an-ı Kerîm'in önemli bir bölümü güzel ahlâkı bildiren âyet-i celîleleri muhtevîdir. Hadîs-i şerîfleri toplayan eserlerin de büyük bir kısmı ahlâk hadîslerinden oluşmuştur. Bu âyet-i celîleler ve hadîs-i şerîfler ile bunlara İslâm ulemâsı tarafından yazılmış tefsîr, şerh ve açıklamalar, ahlâk ilminin konusunu teşkil eder. *Namazı dosdoğru kılın* (Enâm, 6/ 72) âyet-i celîlesinde emredilen, namaz kılarken Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı üzere bulunmaktır. Zâhiren tâdil-i erkânına riâyette, bâtinen, riyâ, ucb, kibir olmadan, aşk, huzûr ve huşû ile namaz kılmak, dosdoğru kılmanın şartları arasındadır.

Ulemâ, eserlerini, îtikâd, ibâdet ve ahlâk olmak üzere, genellikle üç bölüm üzerine tertîb etmişlerdir. Evliyâ'nın yazdığı sayısız eserlerde, güzel ahlâk ve Hakk'a yakınlık konusu işlenmiştir. Bu eserlerde, ahlâkın güzelleşmesi için aşılması gereken duygusal engellerin detaylı îzâhı yapılmıştır. Bunların bir kısmı zulmânî bir kısmı nûranî engellerdir. Bu yolda, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanmış, bu mânevî engelleri aşmış bir ehl-i kemâl ile arkadaş olmak gerekir. O kemâl sâhibi zâtın bir kimseye kalbini çevirmesi yâni yönelmesi, o kimsenin kalbindeki zulmânî ve nûrani perdeleri kaldırır. Rasûlullah'dan (a.s.) gelen ilâhî feyze mâni olan işlerden ve yabancı hâtıralardan o kalbi temizler. Kötü huylar gider ve kalbe ilâhî feyz dolar. Kalbden kalbe akseden bu mânevî oluşun anahtarı sevgidir. Onun için evliyâullah, kalbi büyüklerin sevgisi ile yaşatıp, zâhiri Rasûlullah'ın (a.s.) sünnetleri ile süslemek en yüce makamdır diye söylemişlerdir. Ahlâk-ı Hamîdenin elde edilmesi için Tasavvuf yolunun büyüklerinden alınan günlük zikir dersine çalışarak, kalb aynasının temizlenmesi ve itminâna kavuşturulması gerekir. Bir âyet-i celîlede *kalblerin itminânı, ancak Allahu Teâlâ'nın zikri iledir* (Rad, 13/ 28) buyurulmaktadır. Kâmil insan, Hak yolunda yürümek isteyenlere, tevhîdi, güzel ahlâk sâhibi olmayı, saygıyı ve edebi öğretir. Saygı ve edeb, muhabbeti getirir. Kâmilin vazîfesi, Allahu Teâlâ'nın varlığını birliğini, yâni tevhîdi anlatmak ve öğretmektir. Bunu dolaylı yollardan hikmetli sözlerle anlatır, edebi öğretir, güzel ahlâkı yaşatmaya çalışır. Sâlikin en büyük kerâmeti, hayvânî sıfatlarının, insânî sıfatlara dönüşmesidir. Sâlik bu yola girmekle, helâk edici hayvânî sıfatlarını, ilâhî ahlâk ile yâni Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile değiştirmeyi ve böylece tatlılık ve ferahlık duymayı hedeflemelidir.

2.2. Râbîta ve Murâkabe

Râbîta, kâmil insan ile kurulan sevgi ve gönül köprüsünden ibârettir. Gerçek anlamda kemâl sâhibi olan Rasûlullah'tır (a.s.). Ahlâk seviyesi o'nun (a.s.) ahlâkına yaklaştıkça, kemâle yaklaşılmış olur. Rasûlullah'da (a.s.) nûr-i Muhammedî'nin bulunduğu yer, iki mübârek kaşları arasındır. Burası feyz-i ilâhînin mevzii ve nûr-i ilâhînin tecellî yeridir. Muhabbetin kemâli, mahbûbun devamlı hatırdâ tutulmasını gerektirir. *Sâdıklarla beraber olunuz* (Tevbe, 9/ 119) âyet-i celîlesi gereğince, sâdıkların sâdığı olan Rasûlullah (a.s.) ile mânen birlikte olmak, o'nun (a.s.) mübârek kaşları arasından lemeân eden nûr-i ilâhiye gönül aynasını çevirip cemâlini müşâhade etmek, o'nun (a.s.) muhabbetinde varlık ve benliği eritmek, her mü'minin en yüce gâyesidir. Bu hâle, *fenâfi'r-Rasûl* yâni Rasûlullah'ın (a.s.) varlığında yok olma hâli denir. Ancak *fenâfi'r-Rasûl* hâline ulaşmak için, mânevi bir terbiyeden geçmek, mânen sâdik bir kemâl sâhibi ile beraber olmak gerekir. O'nun (a.s.) şemâilini tahayyül edip güyâ alınını alınına dayamış olarak feyzin hazinesi olan iki kaşı arasına gönül bakışı ile nazar ile ondan feyz almak yâ da kalb kâsesini, onun kalb çeşmesi altına tutup feyz-i ilâhînin bir su misâli, kâseyi doldurmasını beklemek eylemine rabîta denilmiştir. Râbîta, ahlâk-ı hamîdenin en tesirli vâsıtasıdır. Maksud olan, kalbin Allahu Teâlâ'ya yakınlığı, o'nun (c.c.) rızâsı ve ligâsıdır.

Râbîta, tecellî-i Zât ile şerefleşmiş ve râbîta edilmeye Cenâb-ı Hak tarafından izin verilmiş kâmilin kalbine yönelmektir. O vesîle ile Cenâb-ı Hak, sâlikin kalbine, tecellî buyurur ve nûrunu ihsân eder. Râbîta, feyz-i ilâhiye ulaşmak için sebebe yapışmaktır. Feyzin ihsânı ise, Cenâb-ı Hakk'ın kendi takdîridir. Verip vermemek o'nun (c.c.) irâdesindedir. O (c.c.) irâde buyurmadıktan sonra, hiçbir şey hâsıl olamayacağı gibi, râbîtanın da neticesi elde elde edilemez.

Gerçek anlamda kâmil, Rasûlullah'dır (a.s.). Mürşid-i kâmiller, Rasûlullah'a (a.s.) ulaştırmakta birer vâsıta gibidir. Mürşid-i kâmile muhabbet edip onun kalbine teveccüh eden sâlik, onun kalb aynasına, Rasûlullah'dan (a.s.) akseden nûr-i Muhammedî'nin kendi kalbine de yansımalarını arzular. Bu sevgi ve bağlılık, kâmilin de sâlike yönelmesine ve teveccüh etmesine sebep olur. Bu teveccüh, sâlikte Rasûlullah'a (a.s.) vuslat etmek için çok çalışma şevkini doğurur. Bu yöneliş, yâni kâmilin kalb aynasını, sâlike çevirmesi, sâlikin nefsi-nâtıkasındaki ahlâk-ı zemîmeyi siler süpürür ve kâmilin kalbinden akseden Muhammedî nûrun sâyesinde nefsi-nâtıkasının kötü sıfatları tedricen zâil olarak, sâlikin ahlâkı, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkına yaklaşılmaya başlar. Mânâ âleminde Rasûlullah (a.s.) ile birlikte olma hâline doğru koşar.

Mürşid-i kâmilin teveccühü yani kalbini bir kimseye yönlendirmesi, o kişinin kalbindeki bütün kötü huyları giderir. Hayatta olan bir kâmil bulunamazsa, Allahu Teâlâ, göçmüş büyüklerin ruhlarını, o sâlik için vesîle ve vâsıta kılabilir. Bu Allahu Teâlâ'nın murâdının iktizâsıdır. Öyle velîler vardır ki, memâtlarında, icrâatları daha çoktur. Hayâtlarında yapamadıklarını, memâtlarında, daha güçlü daha kuvvetli olarak yaparlar. Tasarrufları devamlıdır. Sâlik, onlara teveccüh etmekle de bu yolda yürüyebilir. Onun için sâlik, bulunduğu yolun büyüklerine olan sevgisini, dünyâ ve âhiretin saâdeti olarak bilmelidir. Bu sevgi sâyesinde, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Rasûlullah'ın (a.s.) emir ve yasaklarına uymak kolaylaşır. Kalbin her an Allahu Teâlâ ile beraber olması hedefi, bu sevgi sâyesinde gerçekleşir. Sevgi bir miknatis gibi, o büyüklerin ruhlarına tecellî eden nûr-i Muhammedîyi, feyz-i ilâhiyi çekerek, sâlikin kalbinin olgunlaşmasını, Hakk'a yaklaşmasını sağlar.

Sâlikin, bulunduğu yolun büyüklerine karşı muhabbeti sâyesinde kalbin cem'iyeti yâni hep o'nunla (c.c.) beraber olması hâline kavuşulur. Mürşîdi ile kalbî bir bağ kuran sâlik, onun huzûrunda diz be diz oturmuş olarak, feyz-i ilâhînin, Rasûllah'ın (a.s.) mübârek kalbinden, yolunun büyükleri vâsıtası ile mürşîdinin kalbine geldiğini, onun kalbinden de, bir çeşmeden akıp bir kovayı dolduran su misâlî, kendi kalbine akıp dolduğunu tahayyül eder. Bu şekilde feyzin gelişini bekler. Bu muhabbet, Kur'ân-ı Kerîm'in ahkâmına ve sünnet-i seniyyeye uymayı kolaylaştırır. İhlâs ile riyâsız olarak kulluk yapabilmeyi sağlar. *Bir yerde olan her yere kavuşur, her yerde bulunmak isteyen aslında hiçbir yer bulamaz* kelâm-ı kibârî iktizâsınca, kalbin tek bir yere bağlı olması, sâlik için mutlaka gereklidir. Bu da râbita vâsıtası ile olur. Kalbi, tek bir yere yönlendirmek gerekir. Râbita aslında rehberine ve yolunun büyüklerine karşı bir sevgi ve bağlılık göstergesidir. Bu dünyâ hayatında, kalbi meşgûl eden pek çok düşüncenin ve tahayyülün arasında, yolunun büyüklerini hatırlamak, kalbdeki sevginin işâretidir. Bu sevgi de sâlikin mânen terakkî etmesine en büyük etkindir. Çeşitli bağlılıkların ve dağınık düşüncelerin kalbi kaplaması, bu sevgiye hâlel getirmemelidir. Bu sevgi ve bağlılık, bulunduğu yolun büyüklerinin, sâlike teveccüh etmelerini sağlar. Onların sâlikin kalbine teveccüh etmesi ise, sâlikin kalbindeki kötü ahlâkı gidererek, Allahu Teâlâ'nın yakınlığına, muhabbetine ve mârifetine ulaşmak için buldukları yolda çok çalışma şevkini oluşturur. Bu sebepten sâlik için en önemli vâzife, kalbini bulunduğu yolun büyüklerinin sevgisi ile yaşatması ve zâhirini de Rasûlullah'ın (a.s.) sünneti ile ziynetlendirmesidir. Bu sevgi ve sünnet-i seniyyeye bağlılık, sâliki Rasûlullah'ın (a.s.) sevgisine ulaştıracak ve kalbini mutmain edecek bulunmaz bir iksîrdir.

Büyük velîlerin kabirlerini ziyâret edip onların vefâtlarından sonra da tasarruf eden rûhlarına teveccüh etmek, mânen terakkî etmeye sebeptir. Evliyânın kabrini ziyâret etmekle onların rûhâniyetlerinden istimdât edilir, feyz ve muhabbet alınır. Ziyâretçinin îtikâdı ve kâbiliyeti miktarınca, vefât etmiş kâmilin rûhu da, ziyâretçiye yönelip ona feyz-i ilâhiyi ulaştırır, müşkillerinin hal olması için ona dua edip ihsânda bulunur. Hattâ onların duâsı, dirilerin duâsından daha serî ve daha tesirlidir. Kabri ziyâret edilen zâta rabita yaparken, o zâtın kendisine şefaatçi olduğunu düşünmeli, onu vesîle kılmalı, selâm verip ayakta 1 Fâtihâ-i Şerîf, 11 İhlâs-ı Şerîf, 1 Âyetü'l-Kürsî okuyup rûhuna bağışlamalıdır. Daha sonra oturup bir aşr-i şerîf veyâ Yâsin-i Şerîf okumak da fazîletlidir. Ziyâret ederken, kendi mürşîdini arada vesîle kılmalı, mürşîdi ile ona tevessül etmelidir. *Mürşîdim ondan ricâ edecek, bu zat da bana himmet edecek* diye, kalbini, o velînin kalbinin altına tutup son derece yalvarma ve kırıklık ile feyz istemelidir. Ziyâret ettiği zâtın feyzinin çokluğuna ve onun kalbinden kendi kalbine feyz aktığına dair îtikâdı tam olmalı ve o zâta hüsni zan etmelidir. Bir kudsî hadis-i şerifte *ben kulumun bana olan zannı üzereyim* buyurulmuştur. Bu feyzin gelmesi için görmek ya da anlamak şart değildir. Oturmanın süresi, ziyâretçinin gönül âleminin huzûruna bağlıdır. İrşâd ehli kâmil velîlerden istifâde daha uzun süre teveccühü gerektirir, Cezbe ehli olanların feyzi ise ânidir. Bağlı olduğu yolun silsilesinde bulunan kümmelinin kabirlerini ziyâret edip teveccühte bulunmak sâliki çok terakkî ettirir. İmân etmek, kul olmak, Allahu Teâlâ'ya yakın olmak, Hak katında duâsı makbûl olmak, himmet etmek, imdâda yetişmek, ilâhî nefha olan insânî rûha ait bir özelliktir. Beden, sadece insânî ruhun bu dünyâ hayâtında kullandığı bir araç ve âlettir. Hal böyle olunca, Hakk'a yolculuğunu tamamlamış, yüce bir mertebeye erişmiş olan insânî rûhun bedenden ayrılıp dünyâdan göçmesi, onun kemâlâtından bir şey eksiltmediği gibi, tam aksine, beden ağırlığını üzerinden attığı için kınından çıkmış hazır yalın bir duâ ve himmet kılıcı olmasına ve beden kınında bulunduğu dünyâ hayatında yaptığından daha güçlü, daha tesirli duâ ve himmet etmesine sebep olur.

Sâlikin râbitası, önce mürşidine sonra da sırası ile yolunun büyüklerinden geçerek İmâm Aliyyül Mürteza'ya (r.a.), o'ndan (r.a.) da Rasûlullah'a (a.s.) ulaşır. Râbita aslında, Allahu Teâlâ'ya yapılıır. Ancak o (c.c.) şekilden, benzerlikten, tahayyülden, cihetten münezzehtir olduğu için, kullarına merhamet ederek, râbitayı kolaylaştırmış, râbita sırrını, mürşid-i kâmilin sûretinde izhâr etmiştir. Râbita ve nisbet dedikleri sır, bâzı zâtların misâli ile temsîl buyurulup, temessül edegelmiştir. Hazret-i Meryem'in karşısında, Cebrâil'in (a.s.) düzgün bir insan sûretinde temessül etmesi, yine, îmân hadis-i şerîfine konu, Cebrâil'in (a.s.), Dihye'nin (r.a.) sûretine bürünerek, Rasûlullah'a (a.s.) soru sorması, ilâhî sırrın, tecelli-i Zâta mazhâr olmuş kâmilin sûreti ile zuhûr etmesine birer örnektir. Râbita ile fenâ ve bekâ derecelerine ulaşılır. Bekâ derecesinde, ilâhî mârifetler ve tecelliler vardır. O'ndan (c.c.) başka olan her şeyin yoklukla sıfatlandığını, ezeli ve ebedî olanın o'nun (c.c.) Zât-ı Akdesi olduğunu anlama hâli, bu son makamda yaşılanır.

Bazı velîler, bir mürşid-i kâmile bağlanmanın dört yoldan birisi ile gerçekleşebileceğini söylemişlerdir. Bunlar, musâfaha yolu ve zikir telkîni, kâmilin eserlerini okuyup eserlerdeki fikir ve tavsiyeleri, uygulamaya geçirerek yaşamaya çalışmak ve teberrüken seve seve okumak, kâmilin kitabını ya da mektûbunu mânâsı anlaşılır hâle getirmek, kâmilin dizi dibinde tam bir islâmî edebî çalışmaktır. Bu metodlardan birisi ile intisab meydana gelir. Bu tâbi oluş velev ki sevgi beslenerek okunan bir miktar duâ veya Hakk'ın isimlerinden birine devam olsun. Bir kâmile bağlanmak, ona muhabbet etmek için onu görmek şart değildir. Onun hayâtına ve usûlüne dâir olanlar önemlidir. İntisâb edene lâzım olan, usûlün ana prensiblerinde ve detaylarında, o kâmile benzemeye çalışmaktır. Bütün bunlar, o kâmil ile bir gönül bağının kurulması yânî râbita anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, râbitâdan beklenen *fenâfi'r-Rasûl* hâlinin oluşması için, o velîyi görmek, sesini duymak çok önemli bir esastır. Tasarruf sâhibi olan velînin fotoğrafının görülüp, hayâle nakşedilmesi, tescil edilmiş sesinin işitilmesi de bunun gibidir.

Kövenkli Hacı Ömer Hüdâyî Baba, zikir usûlünü ve râbitayı şöyle açıklamıştır:

Her gece yarısında huzûr ve âdâb ile kalkıp sünnet-i seniyye-i nebeviyye üzere abdest al, 12 rek'at teheccüdden sonra kibleye yönel, 1 fatiha 3 ihlâs hediye ederek 15 dakika bu oturduğumuz şekilde beni râbita eyle! Sonra yüz istiğfâr, yüz salevât, 300 tevhîd oku!

Gâyet sıdk ile bir Fâtîha, üç İhlâs üç salevât okuyup, Pîr Abdülkâdir'in sonra Hüdâyî'nin rûhuna bahşet! Hüdâyî'nin hayâlini kalbine nakşet! İki kaşı arasına nazar et! O'nun ile dizbediz otur, sıdk ile kaşlarının arasını gözle, ruhâniyetlerinden istimdât et ki himmetlerinden feyzini alasın! Böylece yarım saat veya bir saat kadar dur, şeyhin huzurunda kusur etmeden otur yânî onun cemâlini kalbinde hâzır bulup kalb gözü ile şeyhe nâzır ol!

Şeyhin kemâli sana aksederse, onun yüzünde cemâl nûrunu görürsün. Bu râbita, birinci mertebedir. Bu sırra nâil olmak ne büyük ihsândır. İkinci mertebe fenâfi'r-Rasûl üçüncü mertebe ise fenâfillâhtır. Bir sâlik enâniyyetini yok ederse, bu üç mertebeye erişir.

Ben öldükten sonra himmet dilersen, ziyâret etmek için kabrime gel! Ey cân, sağ yanıma otur, başını kalbinin üzerine eğ, iki gözünü yumup seyrân eyle! Gönül gözüyle beni görürsün, o dem hakîkatten dersini alırsın, feyz-i Hüdâ gelir mesrûr olursun, Hak tecellî eyler o'nu (c.c.) bulursun!

İcâzetim yoktur dersen, ben sana icâzet veriyorum. Gece gündüz tevhîde çalış, bu ders sana yeter! Pîr-i Âzam Hazret-i Abdülkâdire râbîta et ki, ansızın imdâdına yetişse ve sana destgîr ola! Bu derse devam ettikçe, Hüdâyi'nin feyzi gelir. Unutma, ömrün oldukça durmadan çalış, Bu sana yeter!

2.3. İbâdetler ve Zikir

Kulluk, yaratılışın gâyesidir. O'na (c.c.) âcizliğini göstermek, muhtaç ve zavallı olduğunu izhâr etmek kulluğun tâ kendisidir. Kemâlâta kavuşmak için, namaz, Kur'ân-ı Kerim tilâveti, zikir, murâkabe ve râbîta gereklidir. İbâdetlerin düzgün bir şekilde yapılması için, Rasûlullah'a (a.s.) tam uymak gerekir.

Muhakkikler; akıllı insanların, imsaktan güneş doğuşuna kadar olan o'na (c.c.) yalvarma ve münâcâat vaktini, ikindi ile akşam arasında *nefs-i nâtıkayı* hesâba çekme vaktini, elinden tutan, Hakk'a götüren, noksanını gösterip tamamlayan kardeşleri ile görüşme vaktini ve mübâh olan şeyleri yapma vaktini seçip onlara önem atfettiklerini söylemişlerdir.

Sâlikin, diline doğrulukla, kalbe ihlâs, muhabbet ve tevbe ile, âzâlara tâat ile, bedene temizlik ve güzel elbise ile, ahlâkına sünnete uymakla zînet vermesi, Allahu Teâlâ'nın (c.c.) hoşuna gider.

İstiğfâr edip Allahu Teâlâ'dan özür dilemek, o'na (c.c.) âciz, muhtâç, zelîl, hakîr, varlık âleminin en ednâsı ve günâhkârı olduğunu îtirâf etmek, ibâdetin ve zikrin temelidir. İstiğfâr herkese gereklidir. İnsan bütün tâatleri yerine getirse, bütün haramlardan kaçınsa dahî, o'ndan (c.c.) bir an gaflet bile, özür dilemeyi gerektirir. O'ndan (c.c.) özür dilemenin yolu ise istiğfârdır. O'nu (c.c.) bir an bile unutmak, *liya'rifûn* mânâ-yı şerîfine aykırı olur. İnsan, her an o'nunla (c.c.) beraber olmak derecesine ulaşip yakınlığı ile şereflense bile özür dilemekten hâli olmaz. Çünkü o'na (c.c.) yakınlığın sonu yoktur. Yakınlık yolunun mesafesi sonsuzdur. O'nu (c.c.) lâyıkı vech ile bilmek, sevmek, o'na (c.c.) lâyıkı ile muhatab olmak, o'nunla (c.c.) lâyıkı vechile dost olmak, arkadaş olmak arzusunda ve bu arzunun gerçekleşmesinde her zaman bir eksikliğin bulunması kaçınılmaz olduğundan, her zaman özür, tevbe kapısında bulunmak zarûrîdir. Rasûlullah (a.s.) günde yüz kere istiğfâr kapısında durduğunu beyân buyurmuştur. Darüsselâmda o'nun (c.c.) cemâlini müşâhade edinceye, o cemâlin tecellisi ile sermest oluncaya kadar, yoldan sapmamak, o'nun (c.c.) emânında, korumasında olmak, o'na (c.c.) muhâtab olmakta hatâyı en aza indirmek, o'na (c.c.) isyân etmemek için dâima özür, tevbe, kırıklık, pişmanlık, ümid ve korku, kapısında bulunmak lâzımdır.

Kalb, o'nun (c.c.) için bir aynadır. O aynada, o'nun (c.c.) tecellilerini net görmek için, tevbe ve istiğfâra devam etmek gerekir. Tevbe ve istiğfâr kalbin cilâsıdır. Nefs-i nâtıkânın bütün makamlarını aşmak, tevbe ve zikirle olur. Sâlik, nefsini beğenir olduğun zaman, kendini âciz ve küçük görmeye çalışarak, Allahu Teâlâ'nın affına sığınmalı, istiğfâra sarılmalıdır.

Bütün ibâdetlerin ve zikirlerin başlangıcı istiğfâr iledir. Sonra *salât ü selâm* okunarak, *Kelime-yi Tevhîd* ve *İsm-i Celâl* zikirlerine geçilir. Kalbin temizlenmesi için verilen zikir vazîfesini, düzenli bir şekilde yapmak, her an *Tevhîd Kelimesi* ile îmânı yenilemek lazımdır. Bütün bunları yaparken, Allahu Teâlâ'nın, kulun bütün hallerine, sözlerine, işlerine vâkıf olduğunun şuûrunda olmak gerekmektedir. Sâlik, beş vakti cemâatle edâ ve sünnetleri de ihyâdan sonra, vakitlerini Allahu Teâlâ'nın zikrine ayırmalı, bazan *İsm-i Celâl* ve bazan *Kelime-i Tevhîd*'i çokça zikirle, bazan *salevât* ve *Kur'ân-ı Kerîm tilâveti* ile, o'nun (c.c.) Zâtı'na yaklaşmaya çalışmalıdır.

Zikrin fâidelerine ve fazîletlerine dâir pek çok âyet-i kerîme ve ehâdisi-i nebeviyye vardır. Ancak bunları sadece bilmekle değil, uygulamakla yani bizzat zikretmekle zikrin fâidesine ulaşılabilir. Hukemâ, *bir bilge, bilgisini kullanırsa ona erişir* demişlerdir. *Lâilâhe illallah*

tevhîd kelimesi, bir kâmilin târif ettiği şekilde çok zikredilmelidir. Bu *Tevhîd-i Şerîf*'e, *nefy ve isbât zikri* denir. Bu mübârek kelime tekrar edilirken, bütün dilek ve düşünceler, gönülden atılmalı, maksûd olan ve sevilen Allahu Teâlâ'dan başkası olmamalıdır. Tevhîd kelimesinin bereketi ile kalbde bir nûr parlar ve zikreden kişi her şeyi yapan ve yaratanın tek bir fâil yâni Allahu Teâlâ olduğunu idrâk eder. *Tevhîd*in anlamı, o'ndan (c.c.) başka her şeyden ilâhlığı kaldırmak, ibâdete lâîk olanın ancak o (c.c.) olduğunu bildirmek, o'nun (c.c.) hiçbir şey muhtaç olmadığını, her şeyin o'na (c.c.) muhtaç olduğunu idrâk etmektir. Bu yolda sona varanlar, *Kelime-i Tevhîd'e Allahu Teâlâ'dan başka mâbûd yoktur* anlamını vermişlerdir.

Büyük veliler şöyle demiştir: *Tevhîd Kelimesi*'nin birinci kısmı, o'ndan (c.c.) başka her şeyi, gökleri, arşı, kürsiyi, levh u kalemi, bütün âlemi ve ademi, hep yok etmekte, diğer kısmı da sadece o'nun (c.c.) var olduğunu, kuvvet ve kudret sâhibi olduğunu bildirmektedir. Tasavvuf yolunda, görüşün ve gidişin âciz kaldığı zamanlarda, *Tevhîd Kelimesi*'nden başka, insanı ilerletecek yoktur. Dünyâ hayâtında ilerlemenin en yüksek noktası, *ondan başka ibâdet edilmeye lâîk olanın bulunmadığını*, iyice anlamaktır. İbâdet olunmaya hakkı olan yalnız Allahu Teâlâ'dır. *Tevhîd Kelimesi* o kadar çok söylenilmeli ki, kalb hiçbir şeyi görmez ve bilmez olsun, hayret ve bilgisizlik derecesine yükselsin, fenâ hâline ulaşınsın.

Sâlik her gün en az 5 sayfa Kur'ân-ı Kerîm okumalıdır. Daha fazla okuması da makbûl olan amellerdendir. Okurken, tecvîde, harflerin mahrecine dikkat etmeli ve mümkünse okuduklarının mânâsını tefekkür etmelidir. Kur'ân-ı Kerîm'in tilâveti sırasında, aşk ve coşkunluk oluşursa, Dâvûdî bir sadâ ile sesini yükseltmelidir. Coşkunluk oluşmasa bile, olmuş gibi bir hâl üzere okumalıdır. Bu şekilde okunmaya devâm edilen Kelâmullah'ın tesiri, sâlik üzerinde kendini gösterir, gün be gün, sâlikte hâkim olan celâl sıfatları, cemâl sıfatlarına dönüşür ve sâlik, ibâdet ve muâmelâta her gün biraz daha *nefs-i nâtikanın* arzusu hilâfına hareket etme, *nefs-i nâtika* ile mücâdele etme kabiliyetini artırır. Tasavvuf büyükleri, sâliklere çokça Kur'ân-ı Kerîm okumayı, Kur'ân-ı Kerîm'de, Allahu Teâlâ'nın varlığına, birliğine, yüceliğine delâlet eden ve o'nun (c.c.) kullarına sunduğu sonsuz nîmetleri tefekkür ettiren, âyet-i celîlelerin mânâlarını düşünmelerini, bu vesîle ile Hakk'a yakınlık kazanmalarını tavsiye etmişlerdir.

İtminân makamında, tilâvet esaslarına uyularak okunan Kur'ân-ı Kerîm, edeb ve erkânına dikkat ile kılınan namaz, hadîs-i şerîflerle sıhhati tesbît edilen dua ve niyâzların hepsi bir arada bulunmak sûreti ile terakkiye sebeptir. Hadis-i Şerîf ilmi ile meşgûl olup, sünnet-i seniyyeye hakkı ile bağlılık, bu makâmı hem nurlandırır ve hem de kuvvetlendirir. Böylece *kabe kavseyn ev ednâ* sırrı keşfettirilir. Bütün makamlarda, tilâvet kâidelerine uygun olarak okunan Kur'ân-ı Kerîm, yükselişe vesîledir. Sâlikin ulaştığı tüm makamlar, Kur'ân-ı Kerîm vâsıtası ile edilir.

Allahu Teâlâ'nın kitap ve sünnette emir buyurduğu buyurduğu hususlarda gevşeklik göstermeden, sünnetleri ve müstehâbları ile ifâ etmek veya nehy buyurduğu hususlardan şiddetle kaçınmak azîmettir, nefsin yokuşuna davranmaktır. Sâlik, günden güne bu kabiliyetini artırmalıdır. Azîmet ile hareket sonucunda doyulmaz usanılmaz kalb safaları zuhûr eder, gönül mutmain olur. Nefs-i nâtikanın huzûr bulup mutmain olması, ondaki emmâre çığlıklarının zayıflamasına ve susmasına bağlıdır. Namaz, oruç, hac, zekât ve bunlar gibi bütün ibâdât ü tâat, Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, Allahu Teâlâ'yı zikretmek ve râbîta ile nefs-i nâtikanın kötü yönü zayıflatılır.

Zühd ve takvâ yolunda asıl olanlardan birisi, günlük zikir dersidir. Bu dersin, seher vaktinde, teheccüd namazından sonra huzûr içinde her gün en az bir kere okunması ve bağlandığı yolun büyüklerine karşı kalbden sevgi duyulması, sâlikin, mânen yükselmesine sebeptir. Günlük dersi okumak ve yolunun büyüklerini sevmekle nefis-i nâtika terbiye olacak, sâlik, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkına yaklaşıma yoluna girecektir. Bütün bu mânevî inkişâfın husûlü için, îtikâdı düzeltmek, farzları yerine getirmek, haramlardan kaçınmak gerekir.

Sâlik, kalbin temizlenmesi için kendisine verilen zikir vazîfesini tam olarak yapmalıdır. Sâlik öncelikle îtikâdını, ehl-i sünnet îtikâdına göre düzeltmeli, ibâdetlerini sünnetleri ile îfâ etmeli, kalbini o'nun (c.c.) zikri ile tezyin etmelidir. Bulduğu yolun büyüklerinden aldığı zikir vazifesini sık sık tekrarlamakla kalbini itminana ulaştırmalıdır. Çok zikretmek kurtuluş sebebidir. Kalbin gıdası, o'nun (c.c.) mârifet ve muhabbetine kavuşmaktır.

İbâdet, zikir ve Kur'ân-ı Kerîm tilâveti ile nefis zayıflatılır. Kalbi temizlemekte *Tevhid Kelimesi* çok tesirlidir. Günde en az 300 defa *Kelime-i Tevhîd* okunmalıdır. Harflerin çıkış yerlerine, tecvîde riâyet ve âyât-ı celîlelerin mânâlarını anlamaya çalışmak suretiyle her gün en az 5 sayfa Kur'ân-ı Kerîm okumak lâzımdır. Kâmiller, her seherde teheccüd namazı ve istiğfarı, her Cuma gecesi, Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, salevât-ı şerife ve fecre kadar tevhîd zikrini tavsiye ederler.

Beş vakit namazı cemâatle kılmak, farz ve sünnetleri ihyâ etmek dışındaki vakitleri, Allahu Teâlâ'nın zikrine ayırmalı, bazen *İsm-i Celâl* ve bazen *Kelime-i Tevhîd*'i çokça zikretmekle, bazen *salât ü selâm* ve *Kur'ân-ı Kerîm tilâveti* ile Allahu Teâlâ'nın Zât-ı Akdesine yakınlaşmaya çalışılmalıdır. Zikretmek, itminâna kavuşmanın tek yoludur. Çünkü zikrederken, Allahu Teâlâ ile bir bağlılık hâsıl olur. Bu bağlılıktan da sevgi doğar. Kalbi, sevgi kaplayınca itminân hâsıl olur.

Vuslatın zahiri sebepleri ibâdet ve zikirdir. *Allah İsm-i Şerîfi*'ni zikir esnâsında, *yâ Allah sen maksûdumsun, yâ Allah sen mahbûbumsun, yâ Allah sen matlûbumsun, yâ Allah sen mâbûdumsun* mânâları düşünülür. Hâfî zikir yapması istenilen sâlik, sol taraftaki yürek denilen et parçasının şeklini değil onun yerini düşünmeli, *İsm-i Celâli* hayâli ile bu kalbin üzerinden geçirmelidir. Bu et parçası, nefis-i nâtika ve gönül de denilen hakîkî kalbin yuvası gibidir.

Zikir yapmakta gevşeklik duyan sâlik, kalbinin niçin dağıldığını araştırıp ve onu toparlamalı, kalbindeki karartının gitmesi için Allahu Teâlâ'ya ağlayarak tam bir acziyyet ve kırıklık içinde yalvarmalı, o'nu (c.c.) zikretmeyi kendisine öğreten zâta da tevvecüh edip vâsıta yapmalıdır.

Allahu Teâlâ'yı zikretmekte bir başka önemli incelik de şudur: Zikr edilecek esmâların tâyinini mürşîd belirlemeli ve bu esmâlar râbitalı bir şekilde zikredilmelidir. Başlangıçta mürşîdin verdiği rabita ile tevhid, istiğfar, salevât, sâlik için yeterlidir. Başka esmâ ve evrâd ile meşgûl olunmasının, sâliki vesvese ve havâtıra düşürme ihtimâli vardır. Çünkü Allahu Teâlâ'nın her ism-i şerîfinin ayrı bir tecellîsi bulunduğu cihetle, bu tecellîlere sâlikin hâlinin uygun olup olmadığının tâyini, ancak bu yolu iyi bilen bir muallimin irşâdı ile anlaşılabilir.

Zikir halkaları da sâlikin terakkîsini hızlandırır. Zikir halkasında oturanlar birbirlerinde yok olup fenâ bulurlar. Cem'iyete kavuşurlar. Gönülleri Allahu Teâlâ'ya bağlanır, buldukları yolda Hak yakınlığına doğru giderler.

Sâlikin *Kelime-i Tevhîd* zikrini çok yapması, Cenâb-ı Hakk'ı tevhîd ederken, bütün dilek ve düşünceleri kalbden çıkarması, kalbi tek bir cânâna bağlaması gerekir. Gönül verilecek, aranılacak o'ndan (c.c.) başka bir şey yoktur. O'nun (c.c.) ilmi, her şeyi kuşatmıştır. Maksûdun ve sevilenin Allahu Teâlâ'dan başkası olmaması îcâb eder.

Râbita, zikrin ayrılmaz bir parçasıdır. Allahu Teâlâ'nın isimlerini, râbitasız olarak zikreden, o isimlerdeki tatlılık sebebi ile esmâ âşığı olur. O isimlerin sâhibi olan, Mukaddes Zât'a âşık olmaz. Gittikçe sıkıntılı haller zuhûr eder. Aşkına zarar gelir. Bu sebepten, kâmiller, râbitası olmayanların zikir halkalarında bulunmalarını pek doğru bulmamışlardır. Bu gibilerin, isimlerdeki o tatlılıktan dolayı, isimlere âşık olup, râbitaya, yâni, o isimlerle isimlenen Zât-ı Akdes'in kendisine âşık olmamaları sebebiyle cezbeye düşmeleri, gittikçe sıkıntı verecek hallere dúcâr olmalarına sebep olur. Cezbenin fazla oluşundan cünûn ve benzeri haller meydana gelir.

Murâkabe, Hakk'a yaklaştıran bâtını sebeplerden biri olup, her zaman veya bazen, o'nun (c.c.) ile beraberliğin idrâki içinde olmak, bu beraberliğin zevkinde erimektir. O (c.c.) murâkabe hâlindeki kuluna, kulunun arzusu şeklinde tecellî eder.

Duâ, kul olmanın gereği olup, o'na (c.c.) karşı aczi, hiçliği, itirâf etmektir. Duâ, özlü ve kısa olmalıdır. Büyükler, *yâ rabbi bize layık olanı değil, sana layık olanı bize ihsân et* diye duâ etmişlerdir. Öyle ki, *biz günahkârız, sen lütûf sâhibisin. Günâhlarımıza bakarak bize muamele etme* demek istemişlerdir. En güzel duâ, gözyaşdır. En içten duâ, o'nun (c.c.) kudretinden, celâlinden, sevgisinden dolayı gözyaşı dökmektir.

Bir kasîdede şöyle denilmiştir:

*Ente şâfi, ente kâfi fî mühimmâti'l-Umûr
Ente Rabbî, ente hasbî, entel lî ni'me'l-Vekîl
Âfinî min külli dâin ve'kzî annî hâcetî
İnne lî kalben sekîmen ente men yeşfü'l-Alîl*

Yâ Rabbî! Sen Şâfisin, şifâ veren sensin. Sen kâfisin, İşlerin önemlilerinde sen baa yetersin. Sen Rabbimsin, sen benim Hasbimsin. Sen benim için ne güzel vekîlsin. Bütün hastalıklardan bana âfiyet ihsân et ve benim dileklerimi hâcetimi yerine getir, ihsân et! Benim gönlüm hasta, sen ise hastaya şifâ verensin

Sâlik, her aşamada su duâyı yapmalıdır. *Yâ Rab! Maksadım, senin Zât-ı Akdesine kalb ve sırrımın yakın olması, istediğim şey ise senin hoşnudluğun ve senin ligândır.*

Tasavvuf, azîmet yolu olduğundan, sâlikin Akâid-i Hakkta, ibâdet ve ibâdete vesîle olan işlerde, tedricen nefsin yokuşuna davranarak, karşılaşacağı mânevî düğümlerin çözümünü de zikir dersini aldığı ve hakkında hüsn-i zanda bulunduğu mürşîd-i kâmilden sorarak yoluna devam etmesi beklenir.

Sâlik, öncelikle kendi zikir vazîfesini icra etmelidir. Kendi vâzifesini yaparken, bir kişi gönülden isteyerek tasavvuf yolunun kendisine öğretilmesini talep ederse ona bulunduğu yolu öğretir. Sâlik, kendi zikir vazîfesini sonraya bırakıp, tasavvuf yolunu öğretmeyi birinci vazife olarak düşünmemelidir.

Fukâra ile sohbet, ölü olsun diri olsun salihleri ziyâret ve sohbet, evrâda mülâzemet, çokça salât ü selâm getirmek, sâlik için mühim işlerdendir.

2.4. İstikâmet ve Perdeler

Sâlik her zaman, istikâmet üzere bulunmalıdır. Onun istikâmeti dâima Allahu Teâlâ'ya doğru olmalı bütün tavır ve hareketleri, Kur'ân-ı Kerîme ve sünnet-i Rasûlullah'a (a.s.) uygun bulunmalıdır. Tasavvufun gâyesi, kişinin, kitap ve sünnete uymasını kolaylaştırmak, evâmîr-i ilâhîyi seve seve yapıp nevâhîden seve seve sakınmak melesini kişiye kazandırmaktır. İstikâmet, Allahu Teâlâ'ya, sevimli bir kul olabilmek için çalışmaktır. İstikâmet, Kur'ân-ı Kerîmde ve hadîs-i şerîflerde kula emredileni gücü yettiğince yerine getirmek, yasaklananlardan ise uzak durmaktır. İstikâmet, şüpheli şeylerden ve haramlardan yüz çevirmek, ahlâk-ı zemîmeyi, ahlâk-ı hamîdeye tebdîl edip Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanmaya çalışmaktır. Sâlik farzları ve sünnetleri îfâda, haram ve şüphelilerden ictinâbda çok itinalı davranmalıdır.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ulemâsının îtikâdı ve yolu üzere istikâmet sâhibi olmak, kötü zan ve istihzândan uzak durmak, gözü mahrem olmayandan, dili yalandan ve gıybetten sakındırmak, yaptığı güzel işleri, Allahu Teâlâ'nın kerem ve ihsânı sâyesinde yaptığını tefekkür ederek kendini beğenmekten (ucb) kurtulmak, malını hayra ve doğruya sarf etmek, nefsinin bütün mahlûkattan ednâ görüp kibir ve yükseklik vehmine düşmemek, namaza çok önem vermek, haramları mutlak surette terk etmek, şüpheli şeylerden kaçınmak, muhtaç olduğu bilgileri iyi seçerek ifrâd ve tefrîde sapmadan daha çok öğrenmeye gayret etmek, istikâmetin ve takvânın şartlarındandır. Hallerin orta derecede olanı, yemekte, giymekte ve her işte güzeldir. Aşırı gitmek de (ifrâd), çok az yapmak (tefrîd) gibi orta yoldan, mûtedil olmaktan ayrılmak demektir. Nifaktan kurtulmak için, ölçülü ve doğru amel gerekir.

Kitâb ve sünnetten az da olsa ayrılmak, tasavvufu da terk etmek demektir. Bu gibi hallere düşenin tasavvuf ehliyim demesine itibar olunmadığı gibi, onların yaptıkları hataları, işledikleri cürümleri tasavvufa mal etmek de azîm bir hatâdır. Dergâhlarda buna benzer durumların yaşanmaması için, insanları ahlâk ilmi konusunda bilgilendirmek, tasavvufun, kitabın ve sünnetin içinde onlardan ayrılmaz bir öz olduğunun bilincini yerleştirmek zarureti hâsıl olan zamanlarda, ulemâ, *İmam Gazâlî'nin İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı eseri ile *İmam Kuşeyrî'nin Risâlesinin* okunmasını tavsiye etmiştir. Bu iki eser ve bunlara müşâbih olan temel tasavvufî eserlerin, *nefs-i nâtıkanın* doğru bir istikâmet üzerinde bulunmasına fevkalâde katkısının bulunduğu tartışılmazdır.

Buradan anlaşılan, bütün bozuklukların, cehâletin eseri olduğu, islâhın ise sağlam ve doğru bir ilim tahsîli ile gerçekleşeceği. *Gazâlî'nin İhyâsı* tam bir İslâmî ilimler ansiklopesidir. Böyle bir ilim süzgecinden geçen insan, Allahu Teâlâ'nın sıfatlarını, peygamberlerin (a.s.) sıfatlarını ve peygamberler (a.s.) dışındaki kulların sıfatlarını bilir ve bu sıfatları birbirine karıştırmak gibi bir uçuruma yuvarlanmaz. *Gazâlî*, bu eserinde, ahlâk ilmine yüzlerce sayfa ayırmıştır. Bu sayfalarda, teşbîh, mecâz dolu tasavvufî kavramlar yerine, doğrudan insanın *nefs-i nâtıkanın* iyi ve kötü halleri yâni ahlâkı, anlaşılması kolay bir üslûb ile detaylı olarak îzâh edilerek, *nefs-i nâtıkanın* Hakk'a kullukta gevşeklik, gurur, kibir, riyâ, ucb, baş olma hırsı, öfke, şehvet, gıybet ve buna müşâbih sayısız hastalığının Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerden alınan reçetelerle tedâvi yolları gösterilir. *Kuşeyrî risâlesi* ise tasavvufî terimleri açıklar. Ahlâk ilmini konu edinen sayısız tasavvufî eserler arasında *Celâlu'd-Dîn-i Rûmî'nin Mesnevî* adlı eseri baş yapıtlardan birisidir.

Celâlu'd-Dîn-i Rûmî'nin tasavvufta istikâmeti, çok vecîz bir şekilde ifâde eden rubâisi şöyledir:

*Ben ömrüm oldukça, Kur'ân'ın kulu, kölesiyim
Seçilmiş olan Muhammed Aleyhisselâm'ın yolunun tozu, toprağımı
Her kim benim hakkımda bundan başka bir söz söyleyse
Ben o sözden de, onu söyleyenden de bîzârım,*

Hacı Mustafa Hayri Baba, sohbetlerinde, istikâmeti şöyle vurgulamıştır:

Sâlikin istikâmet sâhibi olması, onun Kur'ân-ı Kerîm'in ve sünnet-i seniyyenin ahkâmına uyması ve kalbine mânevî cereyân olan feyz-i ilâhînin nûr-i Muhammedînin akıp dolması ile olur. Keşf u kerâmet, olağan üstü haller, istikâmeti belirleyici özellikler değildir. O feyz-i ilâhî, nûr-i Muhammedî, kalbi nurlandırmalı, gönlü şen etmeli, kötü ahlâkı terk ettirip ibâdede azm ettirmeli, Allah'a (c.c.) ve Rasûlüne (a.s.) muhabbeti ziyâdeleştirmelidir. Sâlike, Allahu Teâlâ ve Rasûlü (a.s.) tarafından, feyz, mânevî bir nûr verilmiş olmalı, o feyzi alarak ibâdete devam etmeli, iyi ahlâk kazanmalı, gün be gün Allahu Teâlâ'ya ve Peygamberi'ne (a.s.) yakın gitmeye, onların rızâsını kazanmaya, insan-ı kâmil olmaya, yetişmeye çalışmalıdır. İş istikâmettedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde, Allahu Teâlâ ve Rasûlü (a.s.) ne emretmişse o yolda yürüyüp Hakk'a yakın gitmelidir. İş istikâmettedir. Allahu Teâlâ'nın sevgisi, Peygamber'in (a.s.) sevgisi, âhîret korkusu, ahlâk-ı zemîmeyi terk edip, ahlâk-ı hamîde ile çalışarak âhîret saâdetini temin etmek, Rabbinin rızâsını kazanmak, istikâmetin alâmetlerindedir. Yine İnsan bir yere bağlandı mı, hakîki tarîk silsilesi, tam el ele, tâ Peygamber'e (a.s.) kadar giden bir zincire yapıştı mı onu bırakmamak, ibâdete devâm etmek, beş vakit namazı kılmak, tesbîhati çekmek, yalan küfür misâli kötü ahlâkı bırakıp, iyi ahlâk kazanmaya çalışmak, istikâmetin belirleyici özelliklerindedir. Bunlar yapılırsa, Allahu Teâlâ'nın ve Rasûlünün (a.s.) sevgisi kalbe yerleşir. İşte asıl kerâmet budur. Allahu Teâlâ'nın, sâlikin keşfini açarak, melekleri, enbiyâyı, evliyâyı göstermesi, rahmânî enbiyâ ve evliyâ ile görüşmek de sâlike vehb edilmiş nîmetler arasındadır. Bu görme, önce rüyâdan başlar, sonra uyur uyanık arası sonra da açıktan olur. Böyle bir nîmete nâil olunursa da emir olunmadıkça ifşâ edilmemesi, kimseye söylenmemesi gerekir. Sâlikin ibâdete devâm etmesi, nereye giderse gitsin şeyhini râbîta etmesi, şeyhinin şeyhini, pîrini rabîtaya alması, beş vakit namazını kılmaması, Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîrini okuması, derslerini yapması, kendisi için en büyük kerâmettir.

2.5. Fenâ ve İhlâs

Allahu Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri, kullarının bütün yaşantılarında ve ibadetlerinde *ihlâs* sâhibi olmalarını emretmektedir. Genel bir ifâde ile *ihlâs*, yapılan bütün işlerde Allahu Teâlâ'nın rızâsını gözetmektir. Karşılığı ondan beklemektir. Bütün tâat ve ibâdâtı bütün dünyevî ve uhrevî çalışmaları sırf Allahu Teâlâ'nın vechi için yapmaktır. Kalbin tam bir *ihlâs* sâhibi olabilmesi için, Allahu Teâlâ'yı sevmek ve bütün varlığını benliğini o'nun (c.c.) varlığında eritip yok etmek gerekir. Ehl-i hakikat bu hâli, fenâ (yok olma) hâli olarak isimlendirmektedir. *Fenâfillâh* demek, o'nun (c.c.) râzı olduğu şeylerde fâni olmak yâni hep o'nun (c.c.) sevdiği şeyleri sevmek demektir. *Seyr-i ilallah* gidilmedikçe, *seyr-i fillâh* hâsıl olmadıkça tam ihlâs elde edilemez. Sâlik hiçbir şeyi gâye edinmemeli, onun tek gâyesi, kalbini Allahu Teâlâ'nın gayrisından boşaltıp yalnız o'nunla (c.c.) meşgûl olmak, o'na (c.c.) ibâdet edip hamd ü senâda bulunmak, o'na (c.c.) aşkla bağlanmak, o'nun (c.c.) aşkını sevgisini yakınlığını arzu etmek, o'na (c.c.) kavuşmak, sevmek, sevilme ve ihlâs olmalıdır. Rasûlullah'a (a.s.) uymak, iki cihanda mutluluğun sebebidir. O'na (a.s.) uymak, iki şeyi yapmakla mümkündür. Birincisi, *ehl-i sünnet ve'l-Cemâat* âlimlerinin Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i Nebeviyye'den çıkardıkları itikâdla ilgili hükümlere göre inancını düzenlemek, ikincisi, yine onların, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i Nebeviyye'den çıkardıkları farz, vâcib, sünnet, mübâh, müstehâb, haram, helâl hükümlerine göre ibâdet ve muâmelâtını ifâ etmektir. Bu âlimlerin başında, dört mezhebin sâhibleri olan, *İmâm Âzâm Ebû Hanîfe*, *İmâm Mâlik*, *İmâm Şâfi*, *İmâm Ahmed* gelmektedir. Bu iki ana vazîfenin Hakkı'n rızâsına uygun olarak yerine getirilmesi için *ihlâs* gerekir. *İhlâs* da, ulemânın Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet-i Nebeviyye'den çıkardığı ana hükümlerden biridir. Bu adı geçen *ihlâsı*, *nefs-i nâtıkaya* hâl edindirmenin şartları ise ahlâk ilmi olan *ilm-i tasavvufun*, konusudur.

3. NEFS-İ EMMÂREDEN NEFS-İ MUTMAINNEYE MÂNÂ YOLCULUĞU (SEYR U SÛLÛK)

3.1. Nefs-i Nâtika

Allahu Teâlâ, ezel bezminde *ben sizin rabbiniz değilmiyim* ilâhî hitâbına muhatab ve nefha-i ilâhî olan insânî ruhu, bedene ve bedendeki hayvânî rûha âşık etmiştir. Zulmette olan bedeni ve bedendeki hayvânî rûhu ona sevdirmiş, onunla yakınlaştırmıştır. Bu bağlantı ile rûhun cilâsı artmıştır. Kalb denilen âlem, insânî ruhun, bedenle yakınlaşmasından oluşan, Allahu Teâlâ'nın tecellîlerini, aşkını, feyzini toplayıp aksettiren bir aynadır. Bedene canlılık veren ve latif bir buhar olup yürek denilen et parçasında bulunan hayvânî rûhun, *elestü bi rabbiküm* hitâbına muhatab olmuş insânî ruhla yek vücûd olması ile kalb aynası meydan gelmiştir.

Nasıl ki ayna yapılmak istenen şeffaf cama, parlaklık vermek, üzerine düşen ışınları yansıtıp gösterme kabiliyeti kazandırmak için o şeffaf camın bir tarafı koyu ve ışık geçirmez bir madde ile sıvanırsa, insânî ruhun da ilâhî tecellîlere ayna olması, onları yansıtması için, toprak maddelerinden müteşekkil olan bedendeki hayvânî rûh ile yakınlaşması murad edilmiş, bir tarafı, dünyâ âlemine yönelen karanlık bir vasfa büründürülmüştür. Diğer tarafı ise mânâ âlemine yönelen ve Allahu Teâlâ'nın mârifetinin tecellîlerini yansıtan bir ayna olmuş, bunun adına, *kalb aynası* bir diğer ifade ile *nefs-i nâtika* denmiştir.

İnsânî rûhun bedenle yakınlaştırılması, onun yükselmesi içindir. İnsânî ruh ile hayvânî ruh, gündüz ile gece gibidir. Duyguların kaynağı, *nefs-i nâtika*dır. *Nefs-i nâtika*nın ilâhî mârifet ışınlarını yansıtmak ve idrâk ettirmekle vazîfelendirilmiş parlak olan tarafı, hayvânî ruhla yakınlaşmaktan kaynaklanan, hayvânî ruhun kötü ahlâk tozları ile kaplanıp perdelenince ve artık ayna vazîfesini icrâ edemez hâle dönüşünce, bu aynadan adı geçen ilâhî mârifet tecellîlerinin yansımaya engel olan kötü ahlâk tozlarını silip, kalb aynasını temizlemek zarûreti doğmuştur.

Kötü ahlâk, kalb aynasını karartan tozlar gibidir. Ancak, Kitap ve sünnet, *nefs-i nâtika*nın duygularının tamamen yok edilmesini emretmemektedir. Zâten insan yaşadığı müddetçe bu mümkün değildir. Emredilen şey, kötü duyguları terbiye ederek onları, ilâhî emirleri icrâ edecek olgunluğa dönüştürmektir. Meselâ, *hased*, çekememezlik duygusu, kalb aynasının üzerini karartan ve hayvânî ruhtan gelen kötü bir huydur. Onu terbiye ederek *gıbtâ* haline dönüştürmek gereklidir. Eğer *gıbtâ* duygusu olmazsa, hiçbir hayırlı işin yapılamayacağı âşikârdır. Diğer duygular da bunun gibidir. Tasavvuf, kalbi kötü ahlâktan arındırıp, güzel ahlâk ile sıfatlandırmanın yolunu gösterir.

İlhâma mazhar olan, insânî ruh, her ne kadar elest bezminde, ilâhî hitâba muhatab olmuş bir nefha-i Rabbânî ise de, akıl ve hayvânî ruhla beraber olduğu için yanılabilir. Nefs-i nâtika mutmain olduktan sonra, sıfatları tamamen yok edilse idi, *insânî ruh* daha yüksek derecelere yükselemezdi. Melek gibi olur, kendi makamında kalırdı. *İnsânî ruh*, ancak hayvânî rûha uymamakla yükselebilir. Rasûlullah (a.s.) buna cihâd-ı ekber dedi. Azîmeti terk etmeyi çok isteyen *nefs-i nâtika*nın bu özelliğinden dolayı, itminâna ulaşmış olanlar, o kadar çok pişmân olurlar, sızlarlar ve Allahu Teâlâ'ya yalvarırlar ki bir anda bin yıllık Hakk'a yakınlık yolunu aşarlar.

*Seyr u sülûk*tan maksad, *nefsi nâtikâ*dan mânevî hastalıkları gidermek, onu tezkiye ve tasfiye etmektir.

3.2. Nefs-i Nâtıka ve Seyr u Sülûk

Nefs-i nâtıka, *emmâre* sıfatlarına bürününce her zaman kötülük ve aşağılık arzusunda olur. Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkından çok uzak, inanmış ancak haramları işlemekten kendini men edemeyen nefs-i nâtıkadan, Cenâb-ı Hak râzı değildir. Bu halde bulunan nefs-i nâtıkanın, âyet-i celîleler ve hadîs-i şerîflerde emir buyurulan metodlarla, terbiye edilip, mutmain olmasının sağlanması inanan insan için birinci derecede en önemli vazîfedir. Allahu Teâlâ, Âdem'den (a.s.) bu yana bütün peygamberlerini (a.s.) ve emr u nehiyelerini hep nefs-i *emmâre*yi kırmak, onun aşırı arzularını önlemek için göndermiştir. *Nefs-i emmâre* inadcıdır. İsteğinden asla vazgeçmez. İsteddiği şeyin iyi mi kötü mü olduğunu düşünmeden mutlaka onu elde etmek ister. Rabbine karşı olan sû-i edebinden dolayı, yaratılmışların en kötüsü konumuna düşmüş olan *nefs-i emmâre*, itminâna erişip Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanırsa, Allahu Teâlâ'nın ebedî rızasına yaklaşır. *Nefsini arındıran kurtuldu* (Şems, 91/9) âyet-i celîlesi, *nefs-i nâtıkanın* arındırılmasını emretmektedir. *Kelime-i Tevhîd* yâni *Lâilâhe İllallah* zikr-i şerîfi, nefsi terbiye etmek için en tesirli ilaçtır. *Kelime-i Tevhîd* insanın iç âlemindeki veya dışındaki bütün yalancı ilâhları kalbden uzaklaştırır. Allahu Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uyuldukça nefs-i *emmârenin* aşırı istekleri azalır. *Nefs-i emmâre*, Allahu Teâlâ'nın zikri sayesinde kötü sıfatlarını, Hakk'a karşı sû-i edebini bilip anlar, kendini kınamaya, levm etmeye başlar. Kâmil mürşidler, öğrencilerinin nefs-i nâtıklarının, *emmârelikten* itminâna çıkarmak için gayret gösterirler. Bunu sohbet, ikâz, irşâd, duâ ve kalblerini öğrencilerinin kalblerine yöneltip oradaki *emmâre* kirlerini yok edecek nûr-i Muhammedî'yi aks ettirmekle yaparlar. Abdulkâdir Geylânî'nin Fethu'r-Rabbânî adlı eserinin muhabbetle okunmasının *emmâre* olan nefs-i nâtıkayı mutmainliğe doğru yolculuğa başlatan çok önemli bir kaynak olduğu, muhakkik ulemâ tarafından işâret edilmiştir. O, şöyle demektedir:

Sultânü'l-Evliyâ Abdulkâdir Geylânî, Fethu'r-Rabbânî adlı eşsiz eserinde itminâna ulaşmanın ve nefs-i nâtıkanın tezkiye ve tasfiye edilmesinin yollarını gösterir. Sâlikin *kesbiyye* sahasında, irâdesini, aklını ve fikrini kullanarak Hakk'a yakın olmasını sağlayacak kalbî ve bedenî sâlih amellerin şerhini yapar:

Kul, salât ü selâm ile o'na (a.s.) yakınlık kazanır.

Rasûlullah'ın (a.s.) rûhâniyeti Hak yolcularının kalbi çevresinde durur, orayı süsler. Onların sır âlemleri, o rûhla parlar. Yakınlık kapısını o açar. Kalb, sır ve yaratan arasında elçiliği o rûh yapar. O'nun (a.s.) rûhâniyetine bir adım yaklaşan şükür yolunu tutmalıdır. Yaklaştıkça kulluğu artmalıdır. Bundan gayri şeylerle ferahlık bulmak isteyen boş hevese kapılmış olur. O'na (a.s.) uyan ve bu haline sevinen, Allah'a (c.c.) şükretmiş olşur.

İç âleminde hakkı murâkabe et, dış âlemini ise Rasûlullah'ın (a.s.) özüne uydur. Elini o'na (a.s.) vererek hak kapısından gir. O'nun (a.s.) elini tut. Akıl hocan o (a.s.) olsun. Rûhlar âleminin terbiyecisi o'dur (a.s.) Allahu Teâlâ'nun yolunu dileyenleri o (a.s.) yetiştirir. Bütün yolcular ilk seferlerini ona (a.s.) tahsis eder. Bütün halleri ve makmaları kullar arasında bölen o'dur (a.s.). Allahu Teâlâ bu vazîfeyi o'na (a.s.) vermiştir. O'nun (a.s.) getirdiği ile iş tutar, o'nun (a.s.) sözünü doğrularsan, o (a.s.) da hikmetler kaynağını açar. Kalb, temiz olursa o'nu (a.s.) rüyâsında görür. O (a.s.), emir ve yasakları söyler. Kalb, saf, temiz, iç ve öz olur. Mânâ yönünden o'nunla (a.s.) olur. Kulun kalbi, o'nun (a.s.) önünde durur. O'ndan (a.s.) terbiye alır. Eli, o'nun (a.s.) elinde durur. O'na (a.s.) uymayı iyi bilin. Hak katına varmak için o'ndan (a.s.) izin isteyin O'na (a.s.) uyun. O'na (a.s.) uyarsanız sizi Allahu

Teâlâ'ya takdîm eder. Rasûlullah'ın (a.s.) emir ve yasaklarını tutun. Böylece ona dünyada kalbinizle, ötede cesed ve varlığınızla yakınlık duyarsınız.

Ruhlar âleminin terbiyecisi o'dur (a.s.) Allah yolunu ndileyenleri, o (a.s.) yetiştirir. Bütün Hak yolcuları ilk seferlerini o'na (a.s.) tahsis eder. Sâlih kulların şâhı o'dur (a.s.). Bütün halleri, makamları, rûhaniyet hallerini, o (a.s.) kullar arasında taksim eder. Akıl danışmanın ve hocan o olsun. Elini o'nun (a.s.) eline vererek, Kitap ve sünnet kanadı ile Allahu Teâlâ'ya uç.

Sabırlı ve anlayışlı ol! İlmin hepsini birden kavraman mümkün değildir. Bütün varlığını ilim yoluna harcasan ancak bir parça öğrenebilirsin. Helâl yemeye çalış. Kalbini, o, nurlandırır. Sen kendini kurtaracağını sanma, sâdece çalış, iyilik, kendiliğinden gelir.

Hakkın sana nazarını hatırla. Nazarı senden hiç ayrılmayan, bilgisi bütün halini kuşatanı daima zikret. İkan sahipleri o'na (c.c.) sığınarak kurtuluş çareleri ararlar.

Doğru ol, namazını kıl, orucunu tut, bunlar senin için temel gıdadır. Bundan sonra, o'na (c.c.) hazırlık için kalbini temizle.

Peygamber kaynağına varmaya layık oluncaya kadar sizi bırakmam.

Ölümü anmak, kalbe cila verir. Dünyayı kalbe koymamak için yardımcı olur. Halkın teveccühü seni, yolundan almaz. Ölümü düşünmek ve ona göre hazırlık yapmak, kalbinden perdeleri, açar. O zaman halkı, aciz, zayıf, helak tehlikesi içinde görürsün. Onlardan zarar ve yarar beklemeden, Hakkın kudret eline yapışırsın.

Rabbimden hiçbir müridimin tevbesiz ölmeyeceğine dair yetmiş kere söz aldım. Bağdat'ta insanları irşâda koyuldum. Bu sırada kendimi, nurlar içinde buldum. Bu hâl nedir deyince, Rasûlullah (a.s.), Allahu Teâlâ'nın sana bahşettiği bu ulvi mükaşefeyi tebriğe geliyor dediler. Nur gittikçe çoğaldı. Rasûlullah'ı (a.s.), minberin önünde gördüm. Bana, yâ Abdulkâdir, buyurdu. Rasûlullah'a (a.s.), kavuşmaktan hâsıl olan büyük bir sevinçle yedi adım gittim. Ağzıma yedi defa üfledi. Sonra İmam Ali (r.a.) gelip üfledi ve edebimden dolayı yedi defa değil de üç defa üfledim buyurdular. Sonra Rasûlullah (a.s.) bana bir elbise giydirdi. Bu veliler üzerindeki kutupluğuna mahsûs velâyet elbisesidir buyurdular.

Kalbin ve sırrın o'ndan (c.c.) başkasını sevmesin, bağlanmasın. O'ndan (c.c.) gayrısını şefkat ve merhamet duygusu ile sev. Gözlerini harama açma. Nefsini tut, kötü şeylere itme. Helâl yiyerek kalbini temiz tut. Haram yemek kalbi öldürür. Kalbin yücelmesi için farzları edâ etmen gerek. Haram ve şehevî şeyleri yapmaman, mübâh ve helâl olanı da varlık şehvet ve hevâ ile almaman gerek.

Allahu Teâlâ'nın her şeyi yarattığını görmek, her şeyi o'nun (c.c.) yaptığını anlamak gerekir. O'nu (c.c.) zikredip ondan istedikçe, o'na (c.c.) yakınlık evine girilir. O'nunla (c.c.) ülfet peydâ olur. Yakınlık derecen her an artar. Kalb o'nun (c.c.) nûru ile dolar. Rabbim! Kalbimizi varlığına ilet.

O (c.c.) takvâ sahiplerine yardım eder. Şerleri onlardan defeder.

Kul, ebdaller, siddiklar makâmına erişse bile can bedende bulunduğu müddetçe, nefsin aldatmasından kurtulmaya çare yoktur. Bu yüksek haller kendisinde bulunsa, nefsin

zararlarından kurtulmuş ve emin olmuş görünse de yine böyledir. Biz mâsum değiliz. İsmet sıfati, Peygamberlere (a.s) mahsûstur. Peygamberlik ile velilik farkı budur. O'nun (c.c.) vechini iste ki sana versin. Onu sana verdi mi, dünyâda ve âhirette senin için cennet hâsıl olur. Dünyâda kalb ile o'na (c.c.) yakın olursun. Âhirette de o'na (c.c.) nazar edersin.

Yaptığın işlerde ve ibâdetlerde sana ihlâs gerekir. Yaptıklarını görmekten ve yaptıklarının karşılığında halktan ve Hâlikten karşılık beklemekten vaz geç! O'nun (c.c.) vechi için, cemâli için, rızâsı için amel et, nimeti için değil!

Ey oğlum! Maksûd, kalbin Allahu Teâlâ'ya yakın olmasıdır. O (c.c.) senin zâhirini de bâtınını da görür işitir. Senin hâline vâkıftır ve nâzırdır. Sen o'nun (c.c.) huzûrundasın.

Zâhid ol, o'ndan (c.c.) gayrı şeyleri gönlünden uzaklaştır. Yolların açılır. Dünyâ ve âhirette o'nun (c.c.) yakınlığına sahip olursun.

Hak takvâ ister, ihlâs ister, kalbinize nazar ettiği zaman bunları görmeyi diler.

Bazı hataların var. Çocukluk ve gençliğinde geçirdiğin günlerin sevdasındasın. Bu halinle çocukların oynaması gereken şeylerle oynamaktasın. Cahillere karışma, Büyüklere evlâd ol, O'na (c.c.) tâati çoğalt, O'nun (c.c.) tâati, kulluktur, hiç unutmamaktır. Rasûlullah (a.s.), itâat eden o'nu (c.c.) dâima anar, namazı orucu az da olsa kurtulur. İttikâ sâhibi ihtiyârları bul, Kendini o'nun (c.c.) yoluna vermişlere koş.

Allahu Teâlâ, senin ahvâlini bilir. Akvâlini işitir. Efâlini görür. Kalbine yakındır. Maksûdun o'nun (c.c.) vechini talep, dünyâda o'na (c.c.) yakınlık, ukbâda o'na (c.c.) nazar... Yalnız o'nunla (c.c.) meşgûl olmak, o'na (c.c.) ibâdet etmek, hamd ü senâda bulunmak, ona (c.c.) aşkla bağlanmak olsun!

İkan sâhipleri o'na (c.c.) sığınarak kurtuluş çareleri ararlar. O (c.c.) takvâ sâhiplerine yardım eder, şerleri onlardan def eder, sıkıntılı bir hâlin olursa, o hâlin gitmesini dile, Onun (c.c.) rahmet eteklerine yapış, tevbeyle artır, tevbeyle sebat ve sabır dile!

Hiç bir şey matlûbun olmasın. Matlûbun, onun (c.c.) sevgisi, aşkı, yakınlığı, ihlâs, sevmek ve sevilme, o'na (c.c.) kavuşmak olsun.

Hayf meâsiden uzaklaştırır, murâkabe hakîkate götürür. Kul o'nu (c.c.) bütün ahvâlinde murâkabe eder ve bilir ki, o (c.c.), kulun üzerine rakîbdır, kulun kalbine yakındır, hallerini bilir, fiillerini görür, konuşmalarını işitir. Murâkabe, kulun, Rabbinin kendi üzerinde ittilâmı bilmesi ve bu bilişe devâm etmesidir. İnsan nefsini geçmişten hesâba çekerse ve bu an nefsini, hâlini islâh ederse, murâkabe hâline ulaşır. Bu yolda insana lâzım olan, muhâsebe, murâkabe ve amelin ilimle idâre edilmesidir. Murâkabe, kalb ile o'na (c.c.) nazar etmenin devâmı demektir.

Ben Hasan mensûbum, Has oda makamımdır, ayaklarım erenlerin boynu üzerindedir. Ben Hasan'a mensûb Abdulkâdirim, Muhyiddin ile çağrılırım yüce ormanlarda.

Yâ Rabbî! Kalbimizi senin yakınlığına ulaştır.
Yâ Rabbi! Zâtına belâsız yakınlığını ihsân et!

Muhakkikler der ki:

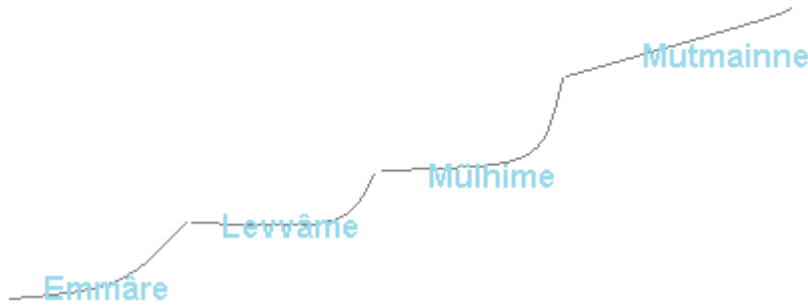
Nefs-i nâtıkanın duygularının terbiye edilerek bu duyguların kitap ve sünnette emredilen duygular hâline dönüştürülmesi yâni Rasûlullahın (a.s.) ahlakı ile ahlâklanma süreci, öncelikle, emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne basamaklarından geçer. Bu basamaklar, duyguların değişim sürecinde takındığı tavırları belirtir.

İnsânî rûh, hayevânî rûhun şehvî arzularına boyun eğer, ona itaat ederse, onun bu haline ve sıfatına, kötülüğü çok emreden anlamında *emmâre*, denir. Emmârede devamlı inkâr vardır. Bir şey ne kadar güzel olursa olsun, devamlı onun inkârı sözkonusudur. Nefretini dışa vurur. Bu emmâre hâlinde, her şey kötü cihetinden ele alınır dâima kötü yön seyredilir. Her şeyde yanlış aranır.

Kelime-i Tevhîd yâni *Lâilâhe İllellah* zikr-i şerifi ile biraz terbiye olup kötü ahlâkına vâkıf olan *nefs-i nâtika*, kötü hallerinden dolayı üzülür ancak o kötü sıfatlardan kurtulmaya gücü yetmez. Bu hâlde, *nefs-i nâtika*, *levvâme* sahrasındadır yâni kendini kınamaktadır ancak hatalarına da devam etmektedir. Her şeyde yanlış arama duygusu tamamen terk edilememiştir. *Levvâmede* gizli bir riya ve kendini beğenme duygusu hâkimdir. İyi işlerini halkın bilmesini ister. Övülmekten hoşlanır. Bu ahlâkının farkındadır, bu duyguların yanlış olduğunu bilir ancak onları kalbinden çıkaramaz. Hak yolunun yolcusu, *levvâme* sahrasında, takvâ ehlinde add edilir. Bu makamda, mürşîdinin verdiği *râbîta* ve *İsm-i Celâl* zikrine devâm eden sâlikin kalbine, yaptığı işin takvâya uygun yâ da fisk u fücûr olduğu konusunda ilhâm gelmeye başlar. Nefs-i nâtıkada güzel duygular oluşmaya, rüyâlarda güzel ilhamlar tezâhür etmeye, ilâhî kuretin her varlıkta hükümfermâ olduğu sezilmeye başlar. *Allahu Teâlâ, o nefse takvâsını ve fücûrünü ilhâm etti* (Şems, 91/8) âyeti celîlesinin anlamı zuhûr eder ve Allahu Teâlâ'nın rızâsından başka hiçbir şeyi gâye edinmeyerek, rehberinin târif ettiği şekilde çalışmasına devam ederse ve Allahu Teâlâ da murad buyurursa *mutmain* olur. Mutmain olan nefs-i nâtika, Allahu Teâlâ'nın nûrânî tecellîlerine daha çok yaklaşır. İç âlemde, Allahu Teâlâ'nın varlığı, isbât edilir, o'nun (c.c.) sevgisinin ve o'nun (c.c.) korkusunun tecellîleri yaşanır. Yâni nefs-i nâtıkanın mutmain olması ile, Allahu Teâlâ'ya karşı, yaşayarak, hissederek, yakînî bir îmân hâline ulaşılır. O'nu (c.c.) görür gibi ibâdet ve devamlı o'nun (c.c.) gözetimi altında bulunduğunu idrâk etmenin yolu açılır. Allahu Teâlâ, bir insanın kalbine tecellî etti mi, o insan devâmî ibâdet yapmak, zikir yapmak, haramlardan kaçmak, kullukta bulunmak, Allahu Teâlâ'nın yakınlığını, nûrunu, tecellîsini devamlı gönül âleminde hissedip yaşamak arzu eder. O'nun (c.c.) aşkı sonsuz ve en önemli istektir. O'na (c.c.) yakın olmanın yolu o'nu (c.c.) sevmekten geçer. Sevgiyi oluşturan şey, güzelliştir. O sonsuz güzeller güzeli olduğundan gerçek sevgi onadır. Şerî emirlerin yerine getirilmesi ve yüce hallere kavuşmak, hep nefs-i nâtıkanın temizlenmesi ve kalb aynasının saflaştırılıp parlatılması içindir. Nefs-i nâtika temizlenip, kalb aynası saflaştırılınca, Allahu Teâlâ'nın sevgisi kalbde zuhûr eder. Allahu Teâlâ'dan başka aranılacak, gönül verilecek, âşık olunacak başka hiçbir şeyin olmadığına idrâkine varılır. *Nefs-i nâtıkanın*, Allahu Teâlâ'nın varlığında eriyip yok olması, fânî olması ve o'nun sevgisine gark olması tasavvuf yolu ile gerçekleşir. Allahu Teâlâ'nın emri olan *ihlâs* ile amel etmek de ancak, bu sevgi ve *fenâfillâh* ile yâni *Allahu Teâlâ'nın varlığında eriyip yok olma hâli* ile elde edilir. O'nun (c.c.) varlığında, kendi benliğini, irâdesini, duygularını, düşüncelerini yok etmiş olan, o'nun (c.c.) aşk okyanusunda bir damla hâline gelen insanın, o'ndan (c.c.) başka hiçbir arzusu, o'nun (c.c.) hoşnudluğuna ters düşecek hiçbir hareketi ve düşüncesi kalmaz. Tasavvufun insanı ulaştırmak istediği nokta burasıdır. Bu noktaya ulaşmak için gidilen yolda, keşf u kerâmetler, mânevî oluşlar, seyirler, olağan üstü haller, insanların teveccühünü ve takdîrini kazanma, onlar üzerinde etkili olma ve

daha pek çok nîmet gibi görülen haller, aslında Cenâb-ı Hakk'ın birer imtihândır. Bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın, *kulum bunlara mı gönül verip takılacak, varlığını benim varlığımda yok etme noktasına ulaşmayı terk edecek yoksa bütün bu oluşlara hiç aldırış etmeyip, onları hiç olmamış gibi kabul edip, bil geç gör geç prensibi gereğince, hiç duraksamadan ilâhî emirleri yerine getirip, yasaklardan kaçınmak ile dâimâ ibâdât u tâat, zikr u fikr ve korku ile ümid arasında bir hâl ile fenâfillâh gâyesine varacak* diye, tecrübe kâbilinden tasavvuf yolu üzerinde yarattığı imtihân tuzaklarıdır. Sâlik uyanık olup, bunların hiçbirisine gönül vermeyip aşk ile kullukta bulunarak yoluna devâm ederse varlığını, benliğini, Cenâb-ı Hakk'ın varlığında yok eder. Bu sûretle maksada ulaşmış, yaratılışının gâyesini gerçekleştirmiş olur. *Îlâhî ente maksûdî ve rızâike ve ligâike matlûbî ve âtunî muhabbetike ve mârifetikenin* anlamı budur. O'nun (c.c.) küçücük bir hoşnudluğu her şeyden büyüktür. Sâlik fânîden bâkiye, mecâzdan hakikata, çokluk âlemindenmurâkabe ile birlik âlemine dönerek o'nun (c.c.) hoşnudluğunu kazanmanın gayretini taşımalıdır.

Allahu Teâlâ'nın murâdı olmayınca hiçbir şey zuhur etmez ve hiçbir yere de varılamaz. Duyguların bu şekilde değişmesi, kötü ahlâkın güzel ahlâka dönüşmesi, bir ömür boyu sürer. Onun için, *ben artık oldum, kemâle erdim* diye düşünmek, sâlikin yolunu kesen en büyük engeldir. Allahu Teâlâ'nın güzelliğinin sonu olmadığı gibi, o'na (c.c.) yaklaşmanın, o'nun (c.c.) mârifetinin de sonu yoktur.

Resim 1: Seyr u Sülûkta Geçilen Konaklar

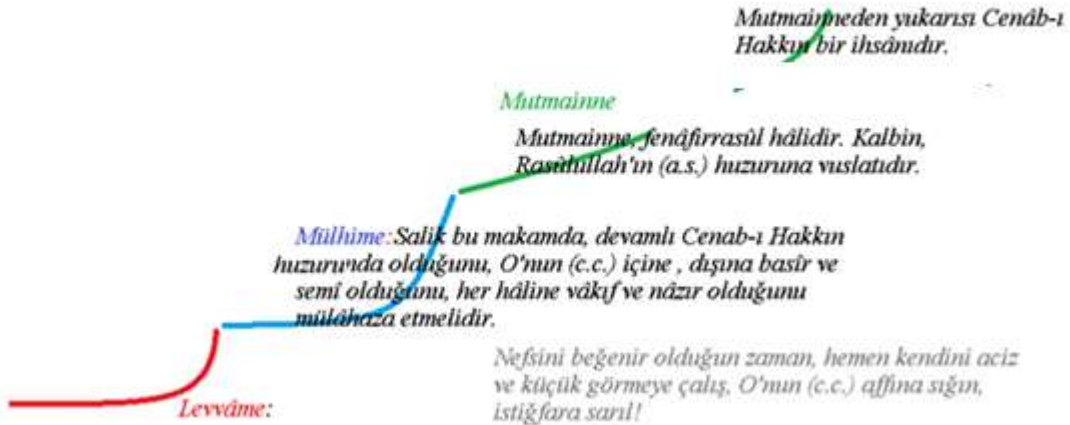
Sâlike târif edilen günlük ders genel itibârı ile râbita ve zikri içerir. Cenâb-ı Hakk'ın Zât tecellîsine mazhar olmuş mürşîd-i kâmile râbitalı bir halde yapılan zikir ile Cenâb-ı Hakk'ın sevgisi elde edilir. İbâdetin lezzeti duyulup îmân kuvvetlenir. Nefs-i nâtıka, itminâna doğru yürür.

Muhakkikler, mutmainneye ulaşmak için, mutlak sûrette bir kâmil yol göstericiye ihtiyâç olduğunu söylemişlerdir ki hakikat de budur. Çünkü nefs-i emmârenin ve şeytânın hîlesi çoktur. Rüyâlarla, vesveselerle ve yüzlerce fikir oyunları ile Hak yolu yolcusunu, her aşamada Hakk'ın rızâsı yolundan saptırmak onların ustalık sahasıdır. İnsân türünden olan şeytanların yanlış telkinleri ve yönlendirmeleri bir noktaya kadar anlaşılıp red edilebilir ancak gözle görülmeyen şeytanların ve nefs-i emmârenin, rüyâlar âleminde ya da zihin ve hayâl dünyasında kurgulayıp altın tepsi ile Hak yolu yolcusuna sunduğu bal şeklinde gösterilen öldürücü zehirler, kolay kolay fark edilip red edilemez. Peygamberler (a.s.) dışında hiç kimse

mâsum olmadığından, her an Allahu Teâlâ'nın rızâsına uygun olmayan bir şey yapmak, bir fikir ihdâs etmek, dışarıdan güzelmiş gibi görünen ancak aslında Kitâba ve sünnet-i seniyyeye zıd olan bir hâle dâcâr olmak mümkündür. Bu sebepten, gerçekten kâmil olan, nefsin ve şeytânın, rüyâlarda ve uyanıklık halindeki hîlelerini bilip anlayan bir rehber olmadan, nefs-i nâtıkanın mutmain olması imkânsız denecek kadar nâdirattandır. Büyükler, *nâdir olan yok hükmündedir* demişlerdir.

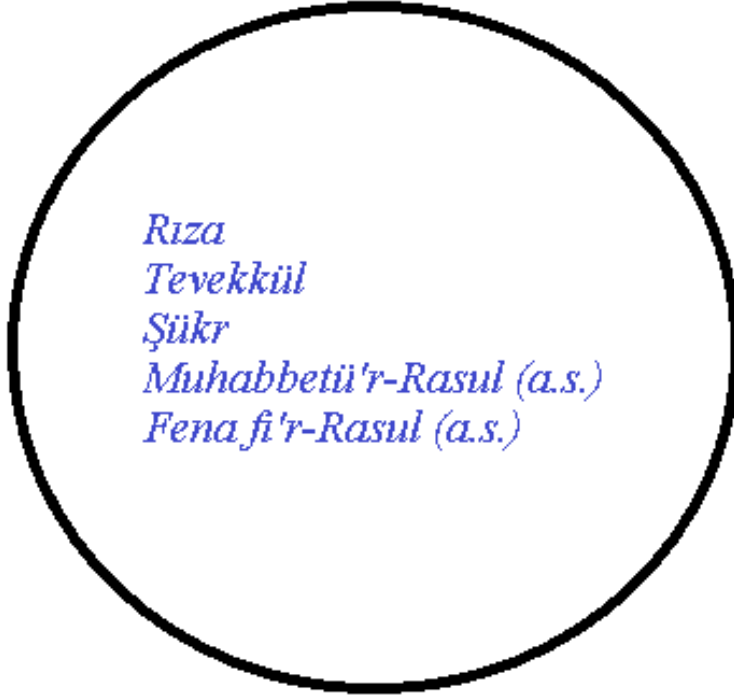
Bazı veliler, seyr u sülûkun üç konaktan ibâret olduğunu söylemişlerdir. Bu yolu üç konak olarak kabul eden veliler *emmâreyi* makam saymaz, ikinciden yani *levvâmeden* başlarlar. Doğuştan halim selim, huyu güzel, şefkatli, zeki insanları yollarına alırlar. Kötü huylu olan *emmâre nefislere* itibâr etmezler. *Mutmainneden* sonra gelen konakları da makam saymayıp, onları Cenab-ı Hakk'ın birer cezbesi olarak kabul ederler.

Mülhimede bulunan sâlike ârif, mutmainnede bulunana kâmil denir. Mutmainne, kemâlât derecelerinin başlangıcıdır. Mutmainne, fenâ fi'r-Rasûl (a.s.) hâlidir. Mülhimeden mutmainneye yükselmek, arifin değil, kâmilin nefeslerinin bereketi ile telkin ve tesiri ile olur. Nefs-i nâtıkanın mülhimeden, levvâme ve emmâreye inme arzusunu kesmek için *Hû* zikrine devâm etmek, mutmainneye de ulaşmak için, sevgilinin cemâlini ve o'na (c.c.) kavuşmayı arzulamak, o'nu (c.c.) çok zikretmek, aşk, vecd lâzımdır. Sâlik *Hû* ismi ile itminâna gelir. *Hû* isminin bereketi ile *mülhime makamının* tehlikelerinden kurtulunur, *levvâme* ve *emmâre* makamlarına inme arzusu kesilir. *Mutmain nefis*, kitap ve sünnete bağlıdır. Kitap ve sünnete bağlılıktan, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkını tamamen bilip uygulamaktan zevk alır. O'nun (a.s.) fiil ve hareketlerini uygulamakla tatmin olur. O zaman ilâhi lutûf bu nefsi cezb eder. Râdiyye, mardıyye ve kâmile konaklarına yükselir

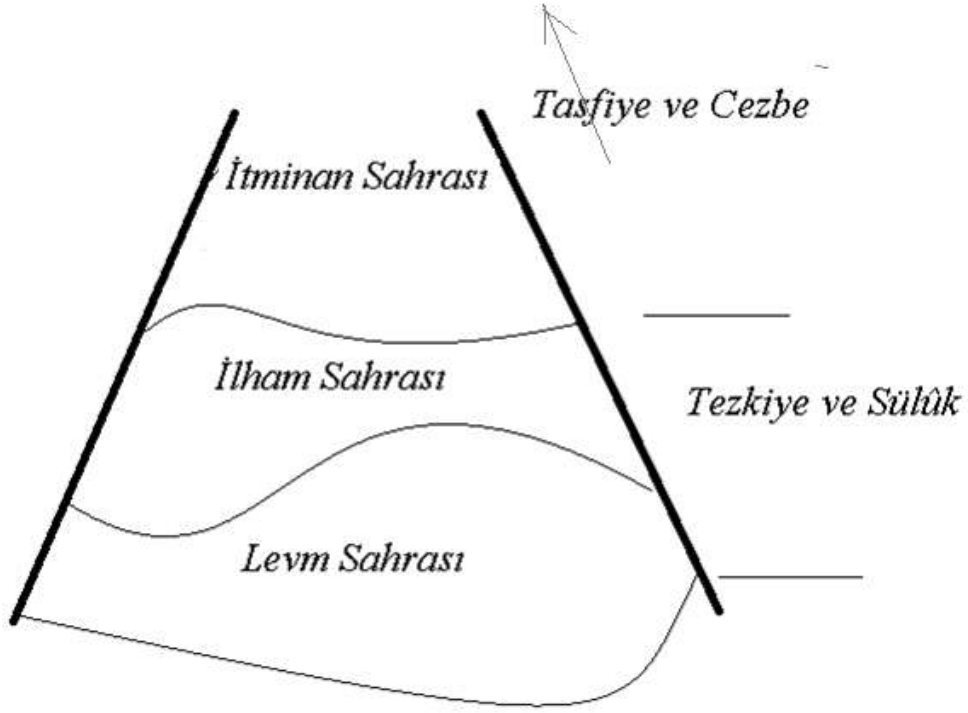
Resim 2: Seyr u Sülûkta Geçilen Konakların Özellikleri

Mutmainne Nefsin Sıfatları

Resim 3: Mutmainne Nefsin Sıfatları

Resim 4: Üç Makam

Bazı velîlere göre seyr u sülûk konakları *emmâre*, *levvâme* ve *mutmainne* şeklinde sıralanır: Bu bakış açısına göre, *mülhime*, ayrı bir makam olarak görülmemiş, *levvâme* içinde bir bölüm olarak düşünülmüştür. Çünkü, itminâna varıncaya kadar, nefs-i nâtıkanın kendini kınaması aralıksız devâm eder. Kendisine yaptığı işin iyi veya kötü olduğuna dair ilham da gelmiş olsa, hataya düşmekten ve kendisini levm etmekten, kınamaktan kurtulamaz ve kurtulmamalıdır. İtminâna erişmesi için dâima, kınama sopası ile *nefs-i nâtıkayı* uyanık tutup, âmâl-i sâlihâta zorlamak, *ben bu işi başaramam* deyû bıkkınlık, yâ da bunun tam zıddı olarak *ben artık kemâle eriştim* deyû kendini beğenmişlik uçurumlarından uzaklaştırmak, rızâ-yı Hak yolunda istikâmet üzere olmasını sağlamak gereklidir.

Emmâre nefisler umûm insanlara mahsûstur. O nefisler karanlıktır. Zulmet içindedir. O nefsin sâhibi, *Kelime-i Tevhîd* zikrini çok yaparsa, o zikrin nûru, karanlık bir evde yanan bir lamba gibi gönül evini aydınlatır ve *nefs-i nâtıka*, *levvâme* sıfatları ile sıfatlanır. Çünkü bu durumda, lambanın evde bulunan eşyaları aydınlatıp, kişinin daha önce, karanlıktan dolayı görüp bilmediği eşyâların varlığının farkında olması gibi, sâlik de, *Kelime-i Tevhîd* nûrunun gönül evini aydınlatması sonucu, orada mekân tutmuş olan kötü ahlâkı görüp anlamış, onların zararını hissetmiş, o kötü sıfatları gönül hânesinden çıkarmak için canla başla gayret sarfetmeye başlamış ve kendisini her an kınama, levm etme sahrasına girmiştir. Oysa daha evvelce, *emmâre* hâlinde, kendisini çepeçevre kuşatmış olan bu kötü sıfatların varlığının farkında bile olamamışken, şimdi, onların î mânî açıdan ne kadar tehlikeli olduğunu anlayıp, mürşîd-i kâmile intisâb ile Hakk'ın zikrine yapışıp, o zikrin gücü ve kâmilin duası ile mezmûme (yerilmiş) sıfatları kalb aynasından silip çıkarmaya azm etmiştir. Farzları edâ, haramlardan ictinâb, zikir ve râbîta yolu ile cehd edip itminâna yaklaşan nefsin, gönül hânesindeki kötü sıfatları, ahlâkı zemîmesi tadrîcen zâil olup yerlerine mahmûde (beğenilen) sıfatlar gelmiştir. Ahlâk-ı hamîde (güzel ahlâk) yâni Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile ahlâklanan kalbe, Allahu Teâlâ'nın tecellî etmesi sonucunda itminân makamına ulaşmıştır.

Pâdişah saraya konmaz, hâne mâmur olmadan

mısrâsının anlamı gereğince, gönül hânesi kötü ahlâkından kurtulup temizlenmiş, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile mâmûr olmuş, Allahu Teâlâ da o nezih hâneye, ludf u ihsânı ile tecellî buyurmuştur. Sâlike sunulan en büyük kerâmet, hayvânî vasıfları, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkı ile değişip tatlılık ve ferahlık duyma saâdetine kavuşmasıdır.

Sâlik hiçbir şeyi matlûb edinmemeli, tek matlûbu Allahu Teâlâ'nın sevgisi, aşkı, yakınlığı, ihlâs, sevmek sevilme ve o'na (c.c.) kavuşmak olmalıdır. Sâlik huzur ve sıdk ile rızâ-yı ilâhî için çalışmalı hiçbir şeye gönül vermemeli, rahmânî zuhûratlara dahi ehemmiyet vermemeli kendini herkesten ednâ görmeli, kendinde asla varlık görmemelidir. İbâdetlerde ihlâs ve kendini beğenmemek en önemli unsurdur. Bir sâlik ibâdet ederken bu ibâdetle bulunan her güzelliği ve iyiliği, ondan (c.c.) bilmelidir. Çünkü her güzellik ve iyilik o'nun (c.c.) ihsânındandır. İbâdetteki kusur ve aşağılık ise kulun *nefs-i nâtıkasından* kaynaklanır. Sâlik, ibâdet, dua, istiğfâr ile Allahu Teâlâ'ya acizliğini ve güçsüzlüğünü arzetmelidir. O'nun (c.c.) nimeti için değil vechi için amel etmek ve o'nun (c.c.) vechini isteyenlerden olmak gerekir. Allahu Teâlâ kulu üzerine rakîbdır. Kalbine yakındır. Hallerini bilir. Fiillerini görür. Konuşmalarını işitir. Kul bütün hallerinde o'nu (c.c.) murâkabe eder. Nazarı kendisinden ayrılmayan, bilgisi bütün hâlini kuşatan Rabbini devamlı zikreden kul, o'nun (c.c.) aşkını sonsuz ve en mühim istek olarak kabul eder.

Seyr u sülûkta, sâlikin takınacağı tavır ve onda meydana gelen haller iki kısımda ele alınabilir. Birincisi, *kesbiyye* denilen, sâlikin irâdesini ve aklını kullanması gerektiği sahadır. Doğru bir itikada, övülmüş ahlâka sâhip olmaya çalışmak, sâlih ameller işlemek, sâlih olmayan amellerden uzak durmak konusunda gayretini tedricen artırmak ve râbitalı olmak kesbiyye sahasıdır. Irâde, akıl, fikir bu sahada kullanılır. İkincisi, *vehbiyye* denilen sahadır ki bu sahada akıl, fikir, irâde kullanılmaz. *Vehbiyyeler*, Cenâb-ı Hakk'ın birer ihsânıdır. Misâl âlemi, melekût âlemi, ceberût âlemi, lâhut âlemi, misâl âleminde râbitanın zuhûr etmesi, kalbin safâ bulması, beden hafifliği, *vehbiyyeye* örnektir. Bu *vehbiyyelerin* oluşması sâlikin maksadı olmamalıdır. Bunlar, sâlikin, seyr u sülûkta kulluk konusundaki gayretinin ve *kesbiyye* sahasındaki azîmetinin ölçüsüdür. Yâni sâlikin, kullukta ve *kesbiyyede* hangi aşamada olduğunu, mürşid-i kâmilin test etmesinde kullandığı araçlar kâbilindedir ve yoruma muhtaçtır. Sâlikin irâde, akıl ve fikrini kullanıp zorlayacağı bir saha değildir. Onun isteği dışında oluşan haller ve zuhûrâtlardır. Râbitada, kâmil mürşid'in misâl âleminde şekillenmesi zuhûrattır. Râbitâ sâyesinde, Rasûlullah (a.s.), misâl âleminde, kendisini müşâhede ettirir. Misâl âleminde, Rasûlullah'ı (a.s.), görmek gerçektir. Sâlikin fenâfi'r-Rasûl ve fenâfi'l-lah ile müjdelenmesidir. Şeytan, o'nun (a.s.) şekline giremez. İnsan bedeni, hava, su, ateş ve topraktan müteşekkildir. Bazı sâliklerin beden yapılarında buhâr gâlip olduğu için, mürşid'in sîması, misâl âleminden zuhûr etmez. Bu durumda, râbitâ hâlinde, sâlikte kalb safâsı oluşuyorsa onu terakkî ettiği, kalb sıkıntısı oluşuyorsa tenezzül ettiği sonucu çıkarılır. Cenâb-ı Hakk'ın fiillerin ve sıfatlarını tecellîlerinin sonu yoktur. Onları ince ince düşünmek sâliki hayrete düşürür. Aklı bu vâdide kullanmak gönle darlık verir. Aklın sadece fehm için bir araç olması yeterlidir. Seyr u sülûkta, *Seyr-i* ile'z-Zât (Zâta doğru seyretmek), fi'z-Zât (Zâta seyretmek) ve bi'z-Zât (Zât ile seyretmek) terimleri ile tâbir edilen oluşların sonu yoktur. Maksad o yolda bulunmaktır. Fiil ve sıfat tecellîlerini ince ince düşünmek, sâliki hayret ve gönül darlığına düşürdüğü halde, râbita vâsıtası ile ulaşılabilen *Zâta hayret* etmek hâli sâlikin gönlüne safâ verir. Velîler, *Rabbim zâtın hakkında hayretimizi artır* diye niyâzda bulunmuşlardır. Onun için, seyr u sülûkta, akıl ve fikir, râbita hususunda kullanılmalıdır. Sâlik, rehberine kelben yönelip râbita yaptığı gibi, rehberi de kendi kalbini sâlike tevcîh edip yönlendirir. Mürşid-i kâmilin bir sâlike kalbini yöneltmesi, yani ona teveccüh etmesi, sâlikin kalbindeki kötü huyları siler süpürür. Mürşid-i kâmil, sâliklerin kalbine, onların kalblerindeki tehlikeli kirlerin giderilmesi, girdikleri yolda feyz kaynaklarının akmasına mâni olan işlerden temizlenmesi, yabancı hâtıralardan arınması, zulmâni ve nûrâni perdelerin kalkması için teveccüh eder. Perdeler kalkınca, Allahu Teâlâ, muhabbeti ve mârifeti ile o sâlikin kalbine, tecellî eder. Sâlikin kalbine, hal vâridatı için teveccüh edilirse, gelen vâridâta her sâlikin istidâdı yeterli olmayabilir. Sâlik bu mânevî oluşun ve hâlin altında ezilebilir. Bu ise seyr u sülûkta arzu edilmeyen bir durumdur. Onun için, sâliklerin de, tasavvufî kitaplarda okudukları halleri kendilerinde bulmaya hâris olmaları yanlış olur. Onların bütün gâyesi, Allahu Teâlâ'nın rızâsı olmalıdır. Onların gâyeleri, keşf u kerâmet, hâl, makâm olmamalıdır. Keşif ve kerâmet Allahu Teâlâ'nın yarattığı mahlûkâtın hallerini bilmektir, mahlûkât ile meşgûl olmaktır. Evliyâ, bir ilâhî emir olmaksızın, mahlûkatı bilmek ve mahlûkât ile meşgûl olmak istemez. Onların bütün meşgûliyeti ve arzuları Allahu Teâlâ'nın yakınlığı, mârifeti ve muhabbetidir. Onlar, kalblerine olan, tecelli-i Zât, tecelli-i sıfat, tecelliyât-ı meârif ile Rablerini bilip tanırlar, kalbleri dâimâ Rableri ile beraber olur. Yaratılışın gâyesi olan, *ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım* (Zâriyât, 51/56) âyet-i celîlesinin mânâsı gereğince Rablerini bilip ona ihlâs ile kulluk yapmanın yollarını bulup sâliklere gösterirler.

Nefsin mutmain olması demek, Rasûlullah'ta fâni oması, o'na (a.s.) karşı aşırı bir sevgi içinde bulunması demektir. Mutmainne makamında, keşif ve kerâmete meyletmeyip bu makamın zikri olan *Hak* ism-i şerîfine devamlı bir üst dereceye yükselmek müyesser olur. İtminan deryasında *Hak* ism-i şerîfi gemisi ile seyrederken murâd-ı ilâhî muvafık gelirse, rıza parıltıları bir yerde âyân olacak, sonunda, nefs-i nâtika, *irci'î* hitâbına nâil olmakla şereflelenecektir. *İrci'î* hitâbı, *ey mutmain olan nefis, sen Rabbinden, Rabbin de senden râzı olarak o'na (c.c.) dön (Fecr, 27/30)* hitâbıdır. Bu hitâba muhatab olmak ne büyük saâdetdir. *Sâlik* yâni *Hak yolunun yolcusu*, yola girişinden bu hitâb-ı ilâhiye muhatab oluncaya kadar ve bundan sonra da hep *ilahi ente maksûdî ve rızâike ve ligâike matlûbi ve âtini muhabbetike ve mârifetike* niyâzını tekrarlamalı, bunun mânâsını hayatına tatbik etmelidir. Bunun mânâsı şudur. *Ya Rabbi! Bu seyr u seferden bu gönül yolculuğundan maksadım senin Zât-ı Akdesine kalb ve sırrımın yakın olması, talep ettiğim şey ise senin rızâ-yı şerîfindir. Bana muhabbetini ve mârifetini ihsân et ki senin rızân yolunda ilerleyeyim.*

Mutmainnede olan nefsi nâtika, *ey mutmain olan nefis sen Rabbinden, Rabbinden senden râzı olarak o'na dön (Fecr, 27/30)* âyeti celîlesinde buyurulan ilâhî ihsâna mazhariyet için tasfiye-yi tam ile râdiyye makamına ulaşmaya çalışmalıdır.

Mutmain olan nefs-i nâtika, Rasûlullah'ın (a.s.) huzurundan ayrılmayıp, o'nun (a.s.) aşkının her an artması ve varlığının Rasûlullah'ın (a.s.) muhabbetinde yok olması ile Kitap ve sünnete bağlı olup, Rasûlullah'ın (a.s.) ahlâkını tamamen bilip uygulamaktan zevk alarak o'na (c.c.) doğru yürümeye çalışırken ilâhî lûtûfla cezb etmeye tutulur. Ve *irci'î* hitâbına muhatab olur. *İrci'î* hitabına muhatab olan *nefs-i nâtika*, o'ndan (c.c.) başka her şeyi unuttur. Yalnız o'nunla (c.c.) baş başa kalır.

Mutmain nefis, irşâd ehlidir. Çoğu vakitlerde zikir ve tefekkür ile, kendi işine bağlı, kendi âleminde kalıp daha yüksek makamlara çıkar. Tâ ki daha yüksek diğer makamlara yükselmekten mahrûm kalmaya..

Kemâl mertebesine yaklaşan sâlik, kusuru kendinde görebilme, kusurlarından dolayı kendine darılma, mânen bomboş ve hiçbir işe yaramadığını düşünme, kendisini kâfirden bile aşağı görme hâli oluşur. Daha önce kendisine âit olduğuna inandığı, fazîlet dolu sandığı, güvendiği, varlıklarını kabul ettiği şeylerin hepsi birer birer hayâl olur.

4. SONUÇ

Allahu Teâlâ her şeyi sebeplerle yarattığı için, ondan (cc) kendisine ulaştırarak sebepleri şiddetle istemek gerekir.

Allahu Teâlâ'ya kulluğun, gerçek olabilmesi için, kulun, ona (c.c.) muhtâç olduğunun idrâkinde olması, o'na (c.c.) karşı zayıf ve âciz olduğunu, onu unutarak, nefs-i natıkası ile baş başa kalınca, çok aşağı durumlara düşeceğini unutmaması gerekir. Muhtâç olduğunun idrâkinde olmak, ona zayıf ve âciz olduğunu bilmek sıfatlarının zıddı, rubûbiyettir ki rubûbiyyet, Allahu Teâlâ'ya lâyük ve mahsûstur. *Ey hiçbir şeye muhtaç olmayan ve varlık âleminin tüm ihtiyaçlarını gören, ey her şeye gücü yeten ve her şeyin kendisine karşı âciz olduğu, ey her şeyden azîz, izzeti karşısında her şeyin zelil olduğu rabbim!* diye niyâz eden kulun yalvarmalarına, o keremi ile karşılık verip kulunun elinden tutar.

Kulun Allahu Teâlâ'ya ulaşması demek, o'nun cc mârifetine ulaşması demektir. Allahu Teâlâ kuluna şah damarından yakındır. Kul bu yakınlığın farkında ve idrâkinde değildir. O'na cc yakınlık, o'nun yakınlığını müşâhade edip hissetmekle oluşur. Müfessirler, *ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım* (Zâriyât, 51/56) âyet-i celîlesindeki *bana ibâdet etsinler* hitâb-ı celîlesine, *beni bilinler, benim mârifetime ulaşınlar* anlamını vermişlerdir.

O'nu (c.c.) bilmenin, o'nun (c.c.) yakınlığını müşâhade edip hissetmenin yolu, o'nu (c.c.) çok zikretmekten geçer. Bilhassa *İsm-i Celâl* zikrinde, *Ya Allah! Sen, maksûdum, matlûbum, mahbûbum ve mâbûdumsun* mânâsı fikredilir.

İkan sahibi olmak, Kitap ve sünnete sarılmak ve kalbin Allahu Teâlâ'nın zikri ile temizlenmesi ile mümkündür. Kalbin bilgisizlik, amelsizlik, maddi ve mânevi kirlilik, emânete ihânet, zamanı ve mekânı faydasız şeylerle isrâf, iman zevkine erememek, fâniden bâkiye, mecâzdan hakîkate dönememekten kurtarılması gerekir. Bütün bunları başarmak, sistemli ve programlı bir çalışma gerektirir. Böyle bir çalışmanın başarısı için hakikat ehli pek çok prensip ortaya koymuştur. Bu prensipler, hem kalb âlemini olgunlaştırıp, Hak yakınlığını kazandırmayı sağlayan işleri, hem de bu işlerin yapılmasında uygulanacak en sağlıklı metodları içermektedir. Hedefe ulaşmakta metodun önemi büyüktür. *Usûl bilmeyen vüsûl bulmaz* sözü buna çok güzel bir örnektir. Başarıya ulaşmakta genel kâideler olarak düşünülebilecek şu fikirler de, hayatın her sahasında göz önünde tutulabilir:

Bir yerde olan her yere kavuşur. Her yerde olan hiçbir yer bulamaz.

Orta derecede olan her iş güzeldir, aşırı gitmek de pek az yapmak gibi adâletten uzaktır.

Manevi hallere sâhip olmak isteyen kitap ve sünnete yapışmalıdır.

Kazanılan mânevî haller, gurur, kibir, ucb, riyâ, benlik değil, tevâzû, acziyyet, sükût ve hiçlik getirmelidir.

Bir tutam misk bir yığın kilden iyidir.

Bir bilge bilgisini kullanınca ona ulaşır.

En değerli ilim mârifetullahtır.

Tasavvufî eserlerde genel itibârı ile mânevî halleri anlatan mevzûlar iç içedir. Ve o haller, her velînin kendine has tecelliyâtı ve efkâr-ı mâneviyyesini içerir. Bunlar bazen, herkesin anlayabileceği ve hayatına tatbik edebileceği unsurlar olmaktan uzaktırlar. Umûmu ilgilendiren ve herkesin anlayıp hayatına tatbik edebileceği, tasavvufî fikirlerin bu eserlerden derlenip alınması ve onların sistematik bir şekilde düzenlenmesi, sâliklere rehberlik etmesi açısından fevkalâde önemi hâizdir. Bu efkâr-ı mutasavvife, nefsin emmârelik tavırlarından, itminâna ulaşımaya kadar geçireceği süreçte, karşılaşması muhtemel olan sorulara cevap vermekte, mânevî engelleri aşmanın ve düğümleri çözenin yollarını öğretmekte, gâyeye yâni Allahu Teâlâ'nın zikrine, rızâsına, yakınlığına, sevgisine kilitlemekte, vehbiyye olan zuhûrlara meyletmeyip, fikri onlarla meşgûl edip yormadan hedefe doğru, berrak bir zihin, saf ve temiz bir kalble yürümeyi temin etmektedir.

İbâdetin, zikrin, fikrin, râbitanın, tasavvufun, ilim elde etmenin, yegâne gâyesi, *ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etsinler (beni tanıyıp bilsinler) diye yarattım* (Zâriyât, 51/56) Âyet-i Celîlesi gereğince, Allahu Teâlâ'yı sevmek ve o'nun (c.c.) râzı olduğu bir kul olabilmektir. Nefs-i mutmainnenin tanımı, şu özlü ifâdede gizlidir:

Kul mânâ yönünden Rasûlullah (a.s.) ile olur, Kalbi o'nun (a.s.) önünde durur. O'ndan (a.s.) terbiye alır. Eli, o'nun (a.s.) elinde durur. O'nun (a.s.) emir ve yasaklarını tutun. Böylece ona (a.s.) dünyada kalbinizle, ötede cesed ve varlığınızla yakınlık duyarsınız. O'na (a.s.) uyun. O'na (a.s.) uyarsanız sizi Allah'a (c.c.) takdîm eder.

KAYNAKÇA

- Ceylânî, es-Seyyid Muhammed Sa'dî el-Ezherî (1311). *Zammu'l-Ezhâr ilâ Tuhfetü'l-Ebrâr*. Matbaatü'l-İlmiyye.
- Dimeşki, Abdülmecid bin Tâhâ (1971). *İthâfu'l-Ekâbir Sîretü ve Menâkıbu'l-İmam Muhyiddîn Abdulkâdir el-Geylânî el-Hasenî el-Hüseynî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Geylânî, Seyyid Abdulkâdir (1276). *Mektûbât* (Tercüme: Refet Süleymân), İstanbul: Takvîmhâne-i Âmire Matbaası.
- el-Geylânî, Seyyid Abdülkâdir (1988). *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzu'r-rahmânî*. Cize Mısır: Dâru'l-Me'ârif.
- el-Geylânî, Seyyid Abdülkâdir (1971). *el-Gunye li tâlibi tarîkı'l-hak I-II*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,
- el-Geylânî, Seyyid Abdülkâdir (1303). *Kitâb-ı Umdeti's-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn, I-II*. Terc. Süleymân Hasbî. İstanbul: Matbâati'l-Osmâniyye.
- el-Kâdirî, İ. (t.s.). *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-kâdiriyye*. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbâati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi.
- el-Kerkükî, Abdurrahmân Hâlis (1284). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul: Rıza Efendi Basımhânesi.
- el-Kerkükî, Abdurrahmân Hâlis (1302), *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- et-Tâdifî, Muhammed bin Yahya el-Hanbelî (t.y.), *Kalâidu'l-Cevâhir*, Mısır: Matba'atü Abdu'l-Hamîd.
- Erzurûmî, İ. H. (1330), *Mârifetnâme*, İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil.
- Gümüşhânevî, A.Z., *Câmîu'l-Usûl*, 34 Ae Arabî 1133, Milli Ktph.
- Halvetî, Kuşadalı İ. *Mektûbat*, Ankara: Millî Kütüphane, A Yazmaları, nr. 480, 518.
- Hasbî S. (1300). *Kitâb-ı Mirkât-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-ı Abdülkâdir Geylânî*, İstanbul: Matbaatül Osmâniyye.
- Haydârîzâde, İbrâhîm (1911). *Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye*. Cerîde-i Tasavvuf, 4: 4-5. İstanbul: Matbaa-yı Ebi'z-Ziyâ, (13 Rebülevvel 1329/14 Mart).
- Hilmî, M. (t.y.), *Kutbu'l-Ârifîn, Gavsü'l-Vâsılîn, Mürşid-i Âzam ve Pîr-i Mufahham Olan, Tarikat-ı Âliyye-i Kâdiriyye Hulefâsından ve Harput Velâyet-i Celîlesi Eşrâfından Seyyid Şeyh Hacı Ömer Hüdâyî Kuddise Sirrahu'l-Âli Hazretleri'nin Tercüme-i Hâli ile Menâkıb-ı Celîleleri (El Yazması)*, Kövenk Hacı Ömer Hüdâyî Baba Külliyesinde.
- Hüdâyî, Hacı Ömer (t.y.). *Vasiyyetnâme (El Yazması)*, Kövenk Hacı Ömer Hüdâyî Baba Külliyesinde.
- Hüdâyî, Aziz M., *Tecelliyât*, Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbî, nr. 2065/6.
- Îzûlî, Muhammed Emîn (1909). *İcâzetnâme*, (Elâzığ Kövenk Hacı Ömer Hüdâyî Baba Külliyesinde).
- Konevî, Sadreddîn (1324). *Şerhu'l-hadîsi erbaîn en-Nebevî*. Mısır.
- Necâtî, Ö. (1985a). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*, Ankara.
- Necâtî, Ö. (1985b). *Haydârîzâde İbrâhîm'in Bir Makalesi*, Ankara.
- Necâtî, Ö. (2000a). *Eş-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Avnî Baba Rûhâvî (k.s.)*, Ankara.
- Necâtî, Ö. (2000b). *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi Metni*, Ankara.
- Necâtî, Ö. (2019). *Karaalizâde Hayyat Ömer Dîvânı*, Sufizm Journal, V.1, I.1, pp 129-148.
- Necâtî, Ö. (2000). *Tasavvuf Edebiyatı*. Ankara

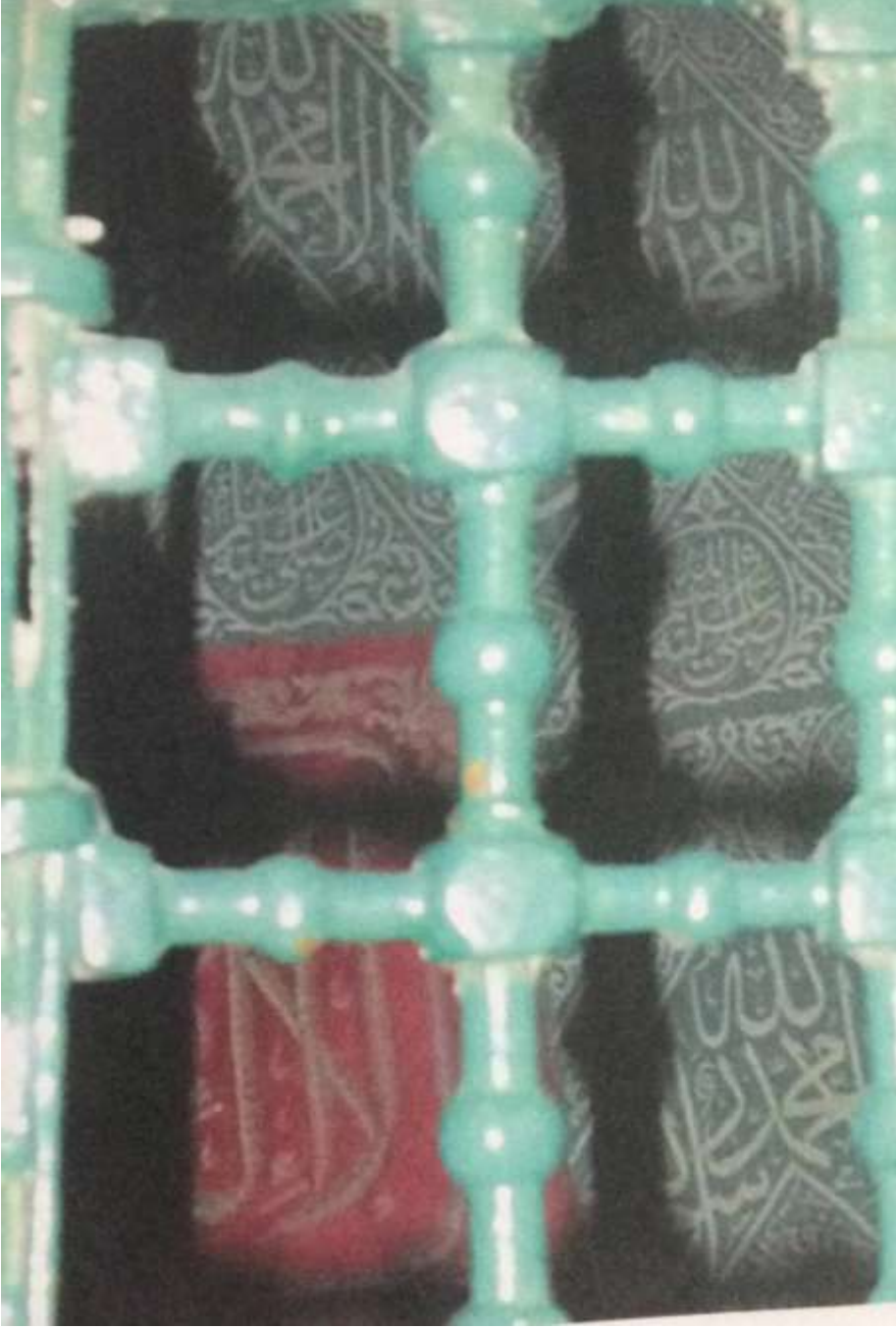

Öğüt, M. H. (2016), *Hacı Mustafa Hayri Baba*, İstanbul: Mega Basım yay.
Rûhâvî, Yusuf Nabî b. Abdillâh (1392). *Dîvân-ı Nâbî*, İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matbaası.
Senedü Silsileti's-Sâdâti'l-Kadirîyye, 06 Mil Yz A 952.
Sirhindî, A. (t.s.), *Muarrabu'l-Mektûbât eş-Şerîfe el-Mevsûm bi'd-Düreri'l-Meknûât, I-III*,
İstanbul: Sim Matb.

EKLER:

Ek- 1. Cennet Bahçesi

Ek-2. Rasûlullah'ın (a.s.) Kabr-i Şerîflerinin Bulunduğu Hücre-i Saâdet'in Örtüsü

اللهم صل على محمد و علي آل محمد

Ek-3. Salât ü Selâm